

TURISTIČKI BILTEN

Septembar 2016.

Centralna tema

PROJEKAT MAMULA

ŠTA JE PERMAKULTURA?

**NAUČIČKI
TURIZAM U CG**

SADRŽAJ

Septembar 2016.

■ UVOD	3	■ MANIFESTACIJE U SEPTEMBRU	30 - 31
■ TURISTIČKE AKTUELNOSTI	4-5	■ NAUČIČKI TURIZAM U CRNOJ GORI	32 - 35
■ CENTRALNA TEMA: Intervju sa generalnom direktoricom Direktorata za turistički razvoj i standarde, Oliverom Brajović: MAMULA ĆE BITI SAČUVANA I OTVORENA ZA SVE	6-11	■ NOVOOTVORENI HOTELI U JUŽNOM DIJELU CRNE GORE I NOVOOTVORENI NACIONALNI RESTORANI U 2016. GODINI	36 - 38
Intervju sa Aleksandrinom Vujačić, prvom dizajnerkom permakulture u Crnoj Gori:		■ PRESS CLIPPING: O Crnoj Gori u stranim medijima	40 - 43
■ PERMAKULTURA JE ZAJEDNIŠTVO I POŠTOVANJE PRIRODE	12 - 15	Milena Lukić, rukovoditeljka Direkcije za turističku strategiju i politiku u Ministarstvu održivog razvoja i turizma:	
■ „ECO FRIENDLY“ HOTELI U CRNOJ GORI	16 - 17	■ 2017. - MEĐUNARODNA GODINA ODRŽIVOG TURIZMA ZA RAZVOJ	44 - 45
Intervju sa Brankom Guberinićem, eko katun „Štavna“, Andrijevica:		Intervju sa menadžerkom Centra za održivi razvoj, programa koji zajedno realizuju UNDP i Vlada Crne Gore na principu bliskog partnerstva, Jelenom Janjušević:	
■ ZDRAV ŽIVOT NA ŠTAVNI	18 - 19	■ ODRŽIVI RAZVOJ KAO NASLJEDE BUDUĆIM GENERACIJAMA	46 - 49
Nacionalni parkovi Crne Gore:		Aleksandra Kiković, UNDP:	
■ NEZAOBILAZNA TURISTIČKA DESTINACIJA	20 - 23	■ NISKOKARBONSKI TURIZAM	50 - 53
Radica Zeković, UNDP		■ PROMOCIJA ODRŽIVOG TURIZMA PREKO SPORTA	54 - 55
■ PREDNOSTI EKO-SERTIFIKACIJE	24 - 25	Statistika	
Intervju sa Katarinom Kažanegrom, izvršnom direktoricom Hotelske grupe „Budvanska rivijera“:		■ TURISTIČKI PROMET U CRNOJ GORI	56
■ ZELENO POSLOVANJE	26 - 29		

Naslovna fotografija:
Ilija Perić
helivideo.me ©
Identity & promotion, LLC

Str. 4.

Pratite nas na društvenim mrežama: [f](#) @MRTME [t](#) MORiT.me

CRNA GORA

MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA
I TURIZMAMINISTARSTVO ODRŽIVOG
RAZVOJA I TURIZMAMINISTAR:
Branimir GvozdenovićADRESA:
IV Proleterske brigade 19.
81000 Podgorica, Crna GoraTELEFON:
+382 (0)20 446 346
+382 (0)20 446 347
+382 (0)20 446 341FAX:
+382 (0)20 446 215E-ADRESA:
marina.miketic@mrt.gov.me
milica.lekic@mrt.gov.me
ivana.radoman@mrt.gov.me
marko.mirovic@mrt.gov.meVEB-SAJT:
www.mrt.gov.me

MORiT.me @MRTME

NACIONALNA TURISTIČKA ORGANIZACIJA CRNE GORE

DIREKTORICA:
Željka Radak KukavičićADRESA:
Marka Miljanova 17
81000 Podgorica, Crna GoraTELEFON:
+382 077 100 001FAX:
+382 077 100 009E-ADRESA:
info@montenegro.travelVEB-SAJT:
www.montenegro.travel

ntocg @SeeMontenegro CALL CENTAR : 0 8000 1300

UVOD

Dragi čitaoci,

Pred vama je septembarsko izdanje Biltena Ministarstva održivog razvoja i turizma u kome smo se potrudili da vam predstavimo aktuelnosti koje su obilježile kraj ljeta, pojedine projekte kojima se bavi ova institucija kao i priče iz raznih krajeva Crne Gore.

Ovo izdanje Biltena posvećeno je održivom razvoju. Projekat Mamula, kojim počinjemo Bilten, predstavlja poseban pomak u očuvanju kulturno-istorijske baštine. Ministarstvo održivog razvoja i turizma je veoma posvećeno ovom i narednim projektima očuvanja kulturne baštine. Naš cilj proističe iz činjenice da država nema dovoljno sredstava da sama sačuva svoje kulturno-istorijsko nasljeđe, stoga su posebno važni investitori koji će valorizovati ove lokalitete na način da se sačuva njihov duh i osobenost.

Kada je riječ o revalorizaciji kulturnih dobara kroz turističku ponudu, osim aktivnosti sa raznim međunarodnim organizacijama na ovom polju, posebno važno je istaći i da je Ministarstvo održivog razvoja i turizma potpisalo ugovor o savjetodavnim uslugama sa kompanijom „Paradores de Turismo“ čiji je osnovni cilj pronalaženje modela za turističku valorizaciju kulturno važnih lokaliteta Crne Gore. U saradnji sa Upravom za zaštitu kulturnih dobara, odabrana su četiri objekta u našoj zemlji, prepoznata kao kulturna dobra sa velikim potencijalom i to: utvrđenje Žabljak Crnojevića, Stari grad Bar, tvrđava Goražda i tvrđava Španjola, za koje je urađena analiza mogućnosti valorizacije i revitalizacije po metodologiji ove kompanije.

O nekima smo već pisali u ranijim izdanjima Biltena, a sljedeći brojevi će svakako sadržati opširnije priče o ovom kulturno-istorijskom blagu kao i o planovima za njihovo očuvanje.

Održivi razvoj je privlačna tema, ali nimalo jednostavna za realizovati. Suočavanje s posljedicama neodrživih razvojnih tendencija nastalih usljed naslijeđenog strukturnog disbalansa socijalističke ekonomije iz perioda prije 90-ih, oštrog pada ukupnih društveno-ekonomskih vrijednosti tokom devedesetih godina, težnje da se u tranzicionom periodu sprovođenja ekonomskih reformi tokom 2000-ih obezbijedi ubrzani ekonomski rast, kontinuirani ubrzani prosperitet i nadomjestite propuštene prilike, zahtijeva odlučne i efikasne akcije. Te akcije usmjerene su na traženje puta ka održivoj budućnosti i napuštanju neodrživih vrijednosti, normi i razvojnih obrazaca.

U ovom broju Biltena su upravo priče o onima koji u svom mikrosvijetu praktikuju održivi razvoj (tekst o permakulturi) kao i o cijelim privrednim sistemima koji se trude da posluju održivo, profitabilno uz što veće poštovanje ekoloških standarda.

Danas je zajednici potreban osviješćen pojedinac, koji u prvi plan neće postaviti samo zaradu od određenog posla, već građanin koji će iz društvenih okolnosti i prirodnih dobara koje su nam date, uzeti dovoljno za sebe istovremeno misleći na ono što treba da ostane i budućim generacijama.

*Redakcijski tim***Marina Miketić Nikolić**
Milica Lekić
Ivana Radoman
Marko Mirović

UČESNICI
MANIFESTACIJE
„SRBIJA U RITMU
EVROPE“ BORAVILI
U HERCEG NOVOM

Hotel „Lighthouse“ i „Gradska kafana“ iz Herceg Novog, uz podršku Nacionalne turističke organizacije Crne Gore i Ambasade Crne Gore u Srbiji, obezbijedili su sedmodnevni boravak za učesnike dječje manifestacije „Srbija u ritmu Evrope“. U okviru ove posjete dvanaestoro djece, uzrasta od 14 do 17 godina, i njihova tri pratioca iz opštine Bogatić boravili su u Herceg Novom. Na inicijativu Ambasade Crne Gore u Srbiji, Nacionalnu turističku organizaciju Crne Gore posjetio je tim koji uspješno realizuje projekat „Srbija u ritmu Evrope“ i koji je već preduzeo aktivnosti da isti realizuje u našoj zemlji pod nazivom „Crna Gora u ritmu Evrope“. Djeca iz svih crnogorskih opština imaju mogućnost da učestvuju u ovom projektu, a centralna manifestacija biće održana u decembru. Manifestacija je namijenjena djeci u osnovnim i srednjim školama, a cilj je podsticanje, razvijanje, prepoznavanje i očuvanje mladih talenata, promocija interkulturalnosti, tolerancije, ravnopravnosti polova, poštovanje ljudskih prava, različitosti, saradnje i doživotnog učenja.

HOTEL „ALEKSANDAR“ BIĆE PRVI „BLUE STAR“
PORODIČNI KLUB HOTEL U CRNOJ GORI

Hotelska grupa „Budvanska rivijera“ i vodeći evropski turoperator „TUI Nordic“ postigli su dogovor, prema kom će hotel „Aleksandar“ biti prvi „Blue star“ porodični klub hotel 2017. godine.

POTPISAN UGOVOR
O PREUZIMANJU „RUŽE VJETROVA“

Ugovor o upravljanju između poznatog svjetskog hotelskog operatora „Karisma Adriatic“ i rizorta „Ruža vjetrova“ potpisali su u Dobrim Vodama direktor te kompanije, Veljko Ostojić i izvršni direktor rizorta, Jovo Milić. Ova kompanija, koja se nalazi u suvlasništvu „Agrokora“, preuzeće upravljanje ekskluzivnim barskim hotelom „Ruža vjetrova“ od 2017. godine. Tim povodom, Ostojić je saopštio da će potpisivanjem tog ugovora „Karisma Adriatic“ proširiti svoje poslovanje nakon Hrvatske i na Crnu Goru. Takođe, tom prilikom potpisan je ugovor sa francuskim turoperatorom „Look Voyages“ na period od tri godine, sa opcijom produženja ugovora na dodatne dvije godine. Ovim ugovorima se, kako su saopštili iz kompanije, obezbjeđuje popunjenost kapaciteta 175 dana u godini, izgradnja novih smještajnih jedinica i produžava period poslovanja rizorta.

ODRŽIVIM PROJEKTIMA DO
MEĐUNARODNE POZICIJE NAŠE
ZEMLJE KAO ZELENE DESTINACIJE

„Svako od nas, pojedinačno, na dnevnoj osnovi emituje 14,2 kg CO₂ i drugih gasova sa efektom staklene bašte, a sada je, kroz zajedničku inicijativu Ministarstva održivog razvoja i turizma i Programa Ujedinjenih nacija za životnu sredinu, omogućeno da se taj uticaj na životnu sredinu i kompenzuje“, saopšteno je na pres konferenciji održanoj 27. jula. Naime, u okviru inicijative „Smanji svoj štetan uticaj“ izrađen je veb-kalkulator karbonskog otiska, putem kog svaki turista, hoteli, a uskoro i domaćinstva, mogu izračunati sopstveni „karbonski otisak“, odnosno, emisiju CO₂ i drugih gasova sa efektom staklene bašte, te dobiti informaciju sa koliko bi doniranog novca taj „otisak“ mogli da kompenzuju. Sve donacije će biti usmjerene na jedan od tri održiva projekta: razvoj pomorskog saobraćaja na solarni pogon, razvoj biciklističkih staza i postavljanje solarnih klupa i pametnih stajališta. Poručeno je i da je takozvani „niskokarbonski“ turizam optimalno rješenje za Crnu Goru, s obzirom na to da omogućava ne samo očuvanje životne sredine, već i jačanje međunarodne pozicije naše zemlje kao „zelene“ destinacije, te njeno predstavljanje kao jednog od lidera u ovoj oblasti. Tim povodom, ministar Branimir Gvozdenović izjavio je: „Karbonski otisak predstavlja metaforu za uticaj koju neka pojava ima na prirodu ili njene resurse. Apicirali smo u okviru fonda GEF i dobili ozbiljna finansijska sredstva za realizaciju projekta „Razvoj niskokarbonskog turizma u Crnoj Gori“. Fond koji nam je raspoloživ iznosi preko tri miliona eura i taj projekat bi trebalo da se realizuje u narednih pet godina. Naime, realizujemo ga zajedno sa Programom Ujedinjenih nacija za životnu sredinu, i putem njega učestvovali smo i u finansiranju održivih projekata u Herceg Novom u iznosu od 150 hiljada eura. Očekivani efekat ovih projekata je ušteda u potrošnji energije, i to oko 240 hiljada eura.“

PRVI PUT DIREKTNI LET ZA
NJUJORK IZ PODGORICE

Potpisivanjem ugovora o saradnji („code share“), između kompanija „Montenegro Airlines“ i „Air Serbia“ građanima Crne Gore biće dostupne još 32 nove destinacije u Sjevernoj Americi, Bliskom istoku, sjevernoj, zapadnoj i srednjoj Evropi, Rusiji i istočnom Mediteranu. Kako je saopštio izvršni direktor „Montenegro Airlines“-a, Zoran Kostić, nacionalni prevoznik će realizovati letove iz i ka Abu Dabiju i Njujorku. On je takođe najavio i otvaranje linija za Amsterdam, Atinu, Banja Luku, Bejrut, Berlin, Brisel, Bukurešt, Istanbul, Larnaku, Milano, Ohrid, Prag, Sarajevo, Skoplje, Sofiju, Sankt Peterburg, Stokholm, Štutgart, Tel Aviv, Solun i Zagreb. Predsjednica kompanije, Daliborka Pejović, ocijenila je da strateško partnerstvo sa kompanijom „Etihad Airways“ predstavlja veliku šansu za promociju Crne Gore kao turističke i dostupne destinacije, koja će „Montenegro Airlines“-u omogućiti pristup njihovoj mreži destinacija, te da se ugovorom o saradnji obezbjeđuje bolja pozicioniranost „Montenegro Airlines“-a na tržištima koja je „Etihad“ već osvojio, bolji uslovi za saobraćaj koje je razvio ovaj svjetski brend, kao i bolje korišćenje resursa „Montenegro Airlines“-a.

TVRĐAVU SAN ĐOVANI OBIŠLO

78000
POSJETILACA

Tvrđavu San Đovani posjetilo je 78 000 turista od 1. aprila do 23. avgusta ove godine što predstavlja oko 30 odsto više u odnosu na isti period 2015. godine.

Generalna direktorica Direktorata za turistički razvoj i standarde **Olivera Brajović** o projektu „Mamula“

MAMULA

ĆE BITI SAČUVANA I OTVORENA ZA SVE

■ **Posljednjih mjeseci puno je oprečnih stavova kada je u pitanju davanje u zakup ostrva Lastavica sa tvrđavom Mamula. Tvrđite da će državni interesi i ovaj lokalitet biti zaštićeni i revitalizovani. Je li realno to očekivati, s obzirom na to da će da bude pretvorena u turistički objekat?**

Cijeli projekat je baziran upravo na principima očuvanja, jer će omogućiti da se lokalitet sa tvrđavom Mamula, koji je danas u nezavidnom stanju, zaštiti od daljeg propadanja. Tu mislim

na turističku valorizaciju kroz rekonstrukciju u postojećim gabaritima uz strogo pridržavanje konzervatorskih uslova. Čini mi se da je izbor lak: između mogućnosti da ovaj zaštićeni kulturno-istorijski objekat propada kao i do sada i mogućnosti da mu se da novi život na održivi način, kroz očuvanje istorijske vrijednosti, odluka se sama nameće. Kao što je javnost upoznata, projektom je planiran hotel sa 23 sobe za goste i jednom sobom koja će biti spomen soba, muzejskog karaktera. Na ovaj način dobijamo muzej koji nijesmo imali i omogućavamo ne samo rodbini

preminulih, već i svim zainteresovanim građanima da izraze pijetet žrtvama logora Mamula. Što se tiče ugovora, on je na najbolji mogući način zaštitio interese države jasno definišući da investitor tj. zakupac ne može steći vlasništvo niti u jednom trenutku trajanja ugovora i da se svi objekti vraćaju državi poslije isteka od 49 godina; da investitor nema pravo da uspostavi bilo kakav teret na lokaciji uključujući i tvrđavu Mamula; da Vlada ima pravo da raskine ugovor i preuzme novoizgrađeni rizort bez obaveze plaćanja bilo kakve nadoknade investitoru u slučaju

da u bilo kom trenutku zakupac ne ispunjava svoje obaveze; da će se rekonstrukcija tvrđave vršiti u skladu sa Konzervatorskim uslovima; da će rizort biti otvorenog tipa; i mnoge druge stavke koje u potpunosti obezbjeđuju dostojnu rekonstrukciju ovog važnog objekta.

U javnosti su se mogli čuti argumenti da država treba da ulaže u ovaj lokalitet. Nažalost, takvi predlozi vrlo često nijesu praćeni konkretnom razradom, projektom, rješenjima, kojima bi se stavili u funkciju. Sa druge strane, država je obezbijedila investitora sa 15 miliona investicije,

ugovorom apsolutno zaštitivši svoje interese i svoje nasljeđe, a istovremeno ga zaštitivši od dalje degradacije. I napomenuću ne manje važnu činjenicu: u pitanju je investitor svjetskog glasa, koji pritom već radi u Crnoj Gori na projektu „Luštica bay“ vrijednog preko milijardu eura, koji će služiti na ponos svima.

■ Da li je praksa u bogatijim zemljama, koje imaju sredstva da same brinu o kulturnoj baštini, primjera sličnih Mamuli?

Svaka žrtva je velika i da je u pitanju samo jedan život, a ne 130 koliko je stradalo na Mamuli. Sa druge strane, postoji više primjera u svijetu gdje su upravo zatvori i logori pretvarani u hotele i turističke sadržaje. Takvi su na primjer, „Citadel Inn“, nacistička Kula smrti u kojoj se procjenjuje da je stradalo oko 100 hiljada ljudi; nekadašnji logor, sadašnji hotel je smješten u austrougarskoj tvrđavi Fort II – što je identično Mamuli. Potom Colditz Castle, Latvija's Karosta Prison i slično. Mnogo bogatije zemlje su svoje zaštitene objekte na ovaj način zaštitile od propadanja, čak i objekti koji su pod zaštitom UNESCO-a su pretvoreni u hotele.

■ Kakve su reakcije SUBNOR-a na ove aktivnosti?

U cilju pune participacije svih aktera u vezi sa realizacijom projekta, i sa posebnim uvažavanjem prema žrtvama ratova na ovim prostorima, organizovan je sastanak sa predstavnicima SUBNOR-a, na kome je prezentovan projekat, čija je vizija rekonstrukcija tvrđave u jedinstveni hotel – muzej. SUBNOR je dostavio otvoreno pismo Skupštini Crne Gore, svim poslaničkim klubovima, Skupštini opštine Herceg Novi, svim odborničkim klubovima, podržavajući projekat kojim će se ovaj kulturno istorijski spomenik obnoviti i kroz novi život koji će restauracijom dobiti, moći na dostojanstven način da svjedoči o stradalima i preživjelima.

■ Da li je zaista kvadrat zemljišta na Mamuli dat ispod realne cijene, kako se to moglo čuti u javnosti?

Nekako se uvijek pri realizaciji velikih investicija

zaboravlja da nije u pitanju prodaja nekretnine, čiji je glavni cilj da dobijete ugovorena sredstva, nakon čega završavate transakciju. Kao prvo, ovdje nije riječ o prodaji, već davanju u zakup bez prava sticanja svojine. Drugo, ključ su sredstva koja će investitor morati da uloži. Da ne govorim o tome da, nažalost, na ovom lokalitetu nema osnovne infrastrukture, da je u pitanju mjesto koje zahtijeva punu posvećenost i nemale investicije da bi se dovelo na nivo reprezentativnog, i u tom smislu cijenim da treba da budemo ponosni što smo u oštroj globalnoj trci za kvalitetnim investicijama upjeli da dobijemo jednu takvu.

Dakle, kvadrat zemljišta nije „dat“ već „dat u zakup“. Kao što sam rekla, sama polemika o cijeni metra kvadratnog je bespredmetna u kontekstu činjenice da je ključ ugovora, pored zakupnine, projektna investicija koja će se realizovati narednih godina, a koja iznosi 15 miliona eura, te naravno i svi porezi i dažbine koje će investitor biti u obavezi da plaća državi. Mnoge države simbolično, za jedan euro, daju u zakup kulturno-istorijske spomenike, samo da bi investitor ulagao u njih i pomogao njihovo očuvanje.

■ Da li je istina da će biti suspendovan pristup plaži?

U ponudi kompanije „Orascom“ jasno je navedeno: ovaj projekat će postati referentni projekat za poluostrvo Luštica i Bokokotorski zaliv jer će imati podršku kroz aktivnosti projekta Luštica Bay, ali će istovremeno biti i otvoren svim spoljnim gostima i postati novi centar u regionu. Uz to, ova destinacija će biti još jedno prepoznatljivo mjesto za odmor u Crnoj Gori kojem će imati pristup svi turisti. Dakle, rizort će biti otvoren za javnost. Naravno, obaveza će biti ponašanje u skladu sa kućnim redom, a što naravno nije ograničavanje već racionalan pristup dobrima svih nas.

■ Koji su konkretni benefiti realizacije ovog projekta?

Direktni benefiti su rekonstrukcija tvrđave i očuvanje njenog spomeničkog potencijala, kao i njegova valorizacija. Na taj način dobićemo i muzejski prostor koji nije postojao. Sa druge strane, benefiti za građane su i radna mjesta: u

SADAŠNJE STANJE MAMULE

CGI BUDUĆEG DIZAJNA KOJI JE POSLUŽIO ISKLJUČIVO KAO PRELIMINARAN IZLED KAKO BI ORASCOM NA TENDERU POKAZAO KONCEPT KOJI PODRAZUMIJEVA DA ĆE TVRĐAVA BITI SAČUVANA U MAKSIMALNO MOGUĆOJ MJERI

fazi izgradnje biće angažovano oko 200 zaposlenih, u fazi rada hotelskog kompleksa će direktno biti zaposleno između 75 i 110 zaposlenih, a indirektno biće stvorena mogućnost za otvaranje oko 40 radnih mjesta.

Procjena je da će samo od poreza i doprinosa prihod države i opštine biti oko 7,5 miliona eura, u prvih 10 godina. U istom tom periodu prihodovalaće se oko 1.1 mil eura po osnovu fiksne i varijabilne zakupnine; uzimajući u obzir visinu investicije i navedene prihode, to se približava cifri od oko 24 mil eura.

Osim toga, rekonstrukcija i konzervacija tvrđave u postojećim gabaritima u skladu sa tradicijom i kulturno istorijskim nasljedem, u formi novog turističkog proizvoda, značajno će doprinijeti unapređenju turističkog proizvoda Crne Gore.

I, najvažnije, nema dileme oko konzervacije i očuvanja ovog objekta kroz novi život koji mu se daje na ovaj način.

■ Na čemu se inače zasniva koncept valorizacije do sada nevalorizovanih kulturnih dobara i vrijednih lokaliteta kroz turističku ponudu, koji podržava i sprovodi Ministarstvo?

Zbog svoje duge istorije, prirodnih ljepota, tradicije ili kulturne prošlosti, gotovo svaka stopa Crne Gore, ima, svoju priču, legendu, poruku, vrijednost.... Te priče i lokalitete, treba oživjeti i učiniti dostupnim. A svaki od tako afirmisanih lokaliteta daće ogroman doprinos onome što je jedna od nosećih privrednih grana naše zemlje – turizam, te sa punim uvažavanjem njihove vri-

TVRĐAVA MAMULA, udaljena je od Herceg Novog, 3,4 nautičke milje, kružnog je oblika i prečnika oko 200 m. Ulaz sa pristaništem i minijaturnom plažom, nalazi se sa sjeverne strane, dok je sa preostalih strana svijeta, njena obala strma, nepristupačna, a more duboko. Ona, po svom arhitektonskom rješenju, predstavlja najljepšu tvrđavu na Jadranu. Za vrijeme mletačke vladavine, ostrvo Lastavica, nosilo je naziv Rondina. Sredinom 19. vijeka, austrijski general i namjesnik Dalmacije, baron Lazar Mamula, poznat i kao vjenčani kum crnogorskog knjaza Danila Petrovića, na njemu je podigao tvrđavu, koja od tada nosi njegovo ime. Mamula, je tokom oba Svjetska rata služila kao logor. Samo tokom Drugog svjetskog rata, kroz nju je zarobljeništvo prošlo oko 1.500 zatvorenika, o čemu svjedoči i mermerni natpis na njenom ulazu.

Interesantno je da tvrđava nikad nije poslužila svojoj namjeni i da sa nje nije ispaljen nijedan topovski hitac. Izgrađena je od fino tesanih kamenih kvadera, postavljene u pravilne horizontalne redove, a oblik tvrđave prati konfiguraciju ostrva. Ovu tvrđavu predstavlja najbolji primjer austrougarske fortifikacije na Jadranu zbog njene monumentalnosti, izrazite preciznosti gradnje i savršene funkcionalnosti.

jednosti, dati im novi aspekt, novu vrijednost i upoznati bolje ne samo turiste već i naše građane, sa nasljeđem.

Osnovni cilj našeg djelovanja je teritorijalna integracija i podizanje nivoa propoznatljivosti vrijednih nevalorizovanih lokacija, kao i dostupnosti i razvijenosti unutrašnjih zona koje nijesu karakteristične turističke destinacije. Svi projekti na kojima radimo imaju taj cilj za vodilju. Upravo u tom pravcu se realizuje i projekat „Sva čuda Crne Gore“, koji je u toku. Njime smo

pozvali sve građane i kompanije da se prijave sa pričama, legendama, istorijskim faktima i projektima koji su vezani za nedovoljno poznate crnogorske lokacije, a zatim ćemo ih zajednički staviti u punu funkciju.

Kada je riječ o revalorizaciji kulturnih dobara kroz turističku ponudu, osim aktivnosti sa raznim međunarodnim organizacijama na ovom polju, posebno važno je istaći i da je Ministarstvo održivog razvoja i turizma potpisalo ugovor o savjetodavnim uslugama sa kompanijom „Pa-

radores de Turismo“ čiji je osnovni cilj pronalazanje modela za turističku valorizaciju kulturno važnih lokaliteta Crne Gore.

U skladu sa navedenim i u saradnji sa Upravom za zaštitu kulturnih dobara, odabrana su četiri objekta u našoj zemlji, prepoznata kao kulturna dobra sa velikim potencijalom i to: Utvrđenje Žabljak Crnojevića, Stari grad Bar, Tvrđava Goražda i Tvrđava Španjola, za koje je urađena analiza mogućnosti valorizacije i revitalizacije po metodologiji ove kompanije.

O tome koliko je ovaj pristup valorizaciji kulturno-istorijskih dobara zastupljen i u drugim zemljama, dovoljno govori i podatak da kompanija „Paradores“, koja je osnovana 1928. godine, upravlja sa 94 hotela (6.000 soba), koji se u najvećem broju nalaze u objektima koji su zaštićena kulturna dobra. Hoteli se nalaze u okviru 9 nacionalnih parkova, 9 nacionalnih rezervata i 12 World Heritage gradova (15 dvoraca, 14 manastira, 12 palata i 6 jedinstvenih istorijskih objekata) ●

Aleksandrina Vujačić

prva dizajnerka permakulture u Crnoj Gori

Permakultura

JE ZAJEDNIŠTVO I POŠTOVANJE PRIRODE

■ Vi ste prvi dizajner permakulture u Crnoj Gori. Objasnite nam, šta je permakultura?

Permakultura je pravac u ekološkom dizajnu uz pomoć kojeg se kreiraju održivi sistemi kopiranjem obrazaca iz prirode. Ustanovljena je na trima etičkim i dvanaest dizajnerskih principa, koji su se dokazali kao potrebni i dovoljni za realizaciju bilo kojeg sistema za koji želimo da ima elemente održivosti. Daleko je od romantičnog sanjarenja. Naprotiv, predstavlja veoma praktičan alat koji prihvata početno činjenično stanje i u odnosu na njega predlaže i realizuje paket mjera uz pomoć kojih se, uz minimum ulaganja materijalnih i nematerijalnih sredstava, formira novi ili rekonstruiše postojeći sistem. Permakultura je kovanica nastala iz kombinacije riječi permanentna agrokultura, što nas upućuje na činjenicu da permakultura jeste nastala kroz potrebu da se konvencionalni pristup u proizvodnji hrane, a koji proizvodi više nego vidnu štetu po ljudsku zajednicu, zamijeni održivim. Rezultat permakulturnog inženjeringa su ekološki i socijalno prihvatljivi, ali i ekonomski isplativi sistemi proizvodnje i potrošnje.

■ Zašto je, prema Vašem mišljenju, neophodno da se današnji čovjek okrene permakulturi?

Postojeća ekonomska paradigma naslanja se na neodrživo eksploatiranje prirodnih resursa, pri čemu se od te ekonomije dodatno zahtijeva i neprestani rast. Nigdje u prirodi ne možemo pronaći sistem koji stalno raste. Linearna ekonomija koja zahtijeva stalni rast, oslanjajući se na konzumerizam kao dijagnozu pojedinca i društva, za rezultat ima devastaciju prirode i stvaranje otpada kao ekskluzivnog ljudskog izuma. Konzumerizam se podstiče ogromnim sumama novca koje korporacijski kapital ulaže u marketinške kampanje i on predstavlja hranu za tu i takvu neodrživu ekonomsku paradigmu.

Permakultura se protivi bezuslovnom prihvatanju BDP-a kao parametra koji objektivno definiše uspješnost neke ekonomije, jer taj parametar ne sadži informacije o tome koliko ekonomija koja ga stvara utiče na prirodnu sredinu. Do sada niko nije osmislio idealno objektivni numerički pokazatelj uspješnosti neke ekonomije, ali najbliži tome svakako je parametar koji se zove „ekološki otisak“, a koji u cijenu proizvoda uključuje i ekološki uticaj njegove proizvodnje.

Permakultura stavlja akcenat na potrebu da imamo objektivni numerički pokazatelj o tome koliko čovjek pojedinim svojim aktivnostima šteti prirodi, ali daje i praktična rješenja kojima možemo zadovoljiti sve naše potrebe ostavljajući dovoljno svega i onima koji dolaze poslije nas.

■ Motiv Kube da se okrene permakulturi je bio socijalni momenat, nagon za preživljavanjem, ali ste pomenuli da on ne mora biti neophodan i da postoje drugi motivi.

Postoji čitava plejada ljudi koji imaju novac i koji su raspoloženi da svoj novac ulože u takozvane etičke banke, kojih ima sve više na planeti, a takva se upravo osniva i u Hrvatskoj. Etička banka podupire male projekte, ekološki održive koji su dobri za zajednicu. Trenutno pokušavam da takav jedan projekat, bez ičije finansijske pomoći, implementiram u svojoj kući. Ime projekta je „Akademija za urbani ekološki inženjering“ i u svojoj biti treba da bude dokaz da jedan mali urbani plac može da bude i produktivni sistem od kojeg jedna porodica može da živi, pri tom vodeći računa i o estetskim imperativima koje nameće urbani prostor. Uglavnom od recikliranih materijala, uz moje znanje i uz volontersku pomoć mojih prijatelja, susjeda, kumova i volontera, stvaram instalacije koje bi se mogle svrstati u djela primijenjene umetnosti.

■ Kako biste objasnili jednoj porodici, da kroz principe permakulture, sebi olakša svakodnevni život i učini ga jeftinijim?

Ja bih im savetovala da prije nego što potraže savjet od profesionalaca zastanu i osjete svoj prostor, što je prvo i osnovno. Mnogo je novaca potrebno da se izoluju prozori kuće i da se postavi demit fasada. Onima koji imaju novac savjeti i ne trebaju. Ali, ako pripadate većini koja čarobnjački rasteže svaki euro, onda je moj savet da se „ide malim koracima“. Prozor po prozor. Zid po zid. Mi smo čudan narod. Ako ne možemo zakoračiti korakom od sedam milja, nećemo ni krenuti. To je pogrešno. Energija se, na primjer, može proizvoditi i bez solarnih panela. Moj solarni bojler nastao je od starog bojlerskog kazana. Ugrađivši ga u sistem, broj utrošenih kilovata smanjila sam

KAKO JE PERMAKULTURA SPASILA KUBU

Kuba je do '90. godine prkosila embargu od stane SAD-a, nonšalantno uvozeći gotovo sve potrebne energente, tehniku i poljoprivredne suplemente iz tadašnjeg SSSR-a. Tokom „zelene revolucije“, kubanska je najplodnija zemlja platila danak konvencionalnoj poljoprivrednoj proizvodnji. A onda je, preko noći, Sovjetski Savez nestao sa političke karte, a Kuba ostala na političkoj i ekonomskoj vjetrometini, bez energenata, bez rezervnih djelova za sitnu i krupnu mehanizaciju i bez suplemenata za svoje uništene njive. Nacija je praktično gladovala, a život skoro stao. Problem je riješen reorganizacijom cijele države prema dizajnerskim principima permakulturnog inženjeringa. Određeni broj trenera obučeni od strane permakulturnih dizajnera koji su na Kubu stigli iz kolijevke permakulture-Australije išao je od porodice do porodice, i svako u svojoj lokalnoj zajednici pokazivao tehnike proizvodnje hrane i energije bez prisustva mehanizacije i suplemenata. Kuba je tada, između ostalog, izdala dekret da se nijedan gram hrane ne smije distribuirati dalje od pet km od mjesta gdje se proizvede.

O tome kako je Kuba preživjela ovaj „specijalni period“ govori i film „Moć zajednice“. Taj film bio je inicijalna kapisla za početak mog istraživanja permakulturnog inženjeringa a kasnije i moje formalne edukacije na tom polju. Tokom „specijalnog perioda“, Havana je uspostavila 26 000 urbanih bašti na osam posto svoje površine i za šest godina od zemlje koja se borila za biološki opstanak nacije, postala zemlja zelene ekonomije i zdravih stanovnika.

na polovinu. Promijenila sam i način zimskog grijanja napravivši, takođe od recikliranih materijala, peč posebne unutrašnje konstrukcije, koja kao gorivo može koristiti praktično bilo kakav biološki otpad. Permakultura ne govori o štednji. Permakultura govori o racionalnom i mudrom trošenju. Osim toga, a što je možda i najvažnije, ne moramo imati baš sve iz izloga. Ako komšija ima grabulju, ja ću kupiti vilu. Tada oboje imamo i grabulju i vilu. Jedan od najvažnijih principa permakulture jeste „integracija radije nego segregacija“. Pet ljudi zajedno vrijedi više nego pet puta po jedno. Sam čovjek teško može napraviti velike stvari i permakultura, razumijevajući do kraja svu praktičnost zajedništva, afirmiše zajednicu kao nukleus održivog opstanka.

■ Osim bojlera, šta ste još napravili u kući?

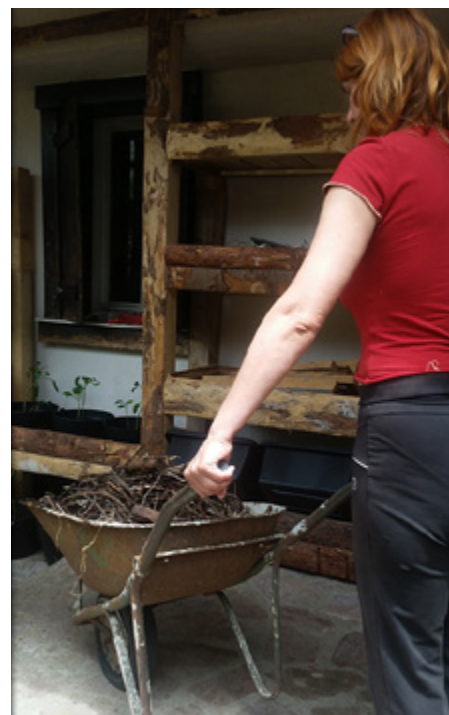
Na primjer, napravila sam vertikalni vrt. Kada imate dva kvadrata tla vi zapravo imate i dva kvadrata neba. To ne smijemo nikada zaboraviti. Taj vertikalni vrt sam napravila uz cijelu južnu stranu i ta južna terasa proizvodi povrće koje mi je potrebno za veći dio godine. Takođe, služi i kao toplotna izolacija ljeti, pri visokim temperaturama. Jer, u permakulturi se trudimo da svaki element ima više funkcija i da svaku funkciju pokrивamo sa više elemenata. Napravila sam i kupatilo od pločica koje sam pronašla pored lokalnog kontejnera. Nekako, kao da su baš mene čekale. Trenutno radim na stakleniku od odbačenih staklenih flaša. Na veoma malom prostoru imam jako puno voća. Planiram da formiram i prvi proizvodni zeleni krov u Podgorici. Inače, mi smo u Podgorici, klimatski gledano, ljeti u prilično nezgodnoj situaciji, i mislim da je sadnja ogromne količine zelenila jedini način da tu klimu učinimo prijatnijom za život. Kada bi naši, većinom ravni krovovi zgrada, bili svi zeleni, mi bismo u Podgorici tokom ljeta imali mikro klimu potpuno drugačiju od sadašnje, gotovo pustinjske. Osim toga, odavno maštam o gradskim voćnjacima: o jednoj Ulici višanja ili pak Ulici trešanja ili smokava. Kontaminacija od izduvnih gasova takvog zasada je za 90 odsto manja od kontaminacije istog tog zasada suplementima u konvencionalnoj privredi.

■ Koliko, prema Vašem mišljenju, Crna Gora uspijeva da sprovede koncept održivog razvoja?

U suštini, permakultura afirmiše male lokalne porodične biznise, ali ne negira mogućnost da se i krupnim kapitalom mogu ispuniti etički principi koji predstavljaju noseće stubove permakulture. Crnoj Gori bi, u svojoj potrebi da uspostavi održivu ekonomiju, permakulturni inženjering pomogao i brže i jeftinije nego nekim drugim državama. Mi još uvijek nijesmo upropastili svoje najvrjednije resurse u mjeri u kojoj bi to bilo teško popravljivo. Gledano očima

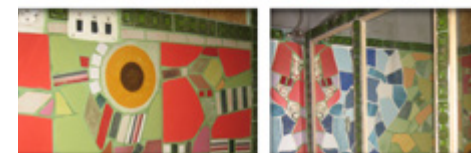
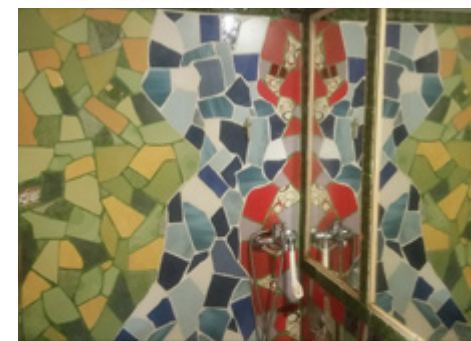
jednog dizajnera permakulture, naša zemlja ima prilično zahvalnu startnu poziciju. Kada govorimo o turizmu kao privrednoj grani, Crna Gora bi morala razmisliti o tome da „kupači“ nijesu jedini tip turiste koji donosi novac. Naprotiv, ambijentani turizam je vrlo profitabilna grana turizma, a taj tip turiste skoro da ima nulti ekološki otisak. Kada govorimo o našoj poljoprivredi, problem su pretjerani uvoz i konvencionalna proizvodnja, te neshvatljivo afirmisanje samo velikih proizvodnih kapaciteta. Neprihvatljivo je u našim klimatskim uslovima uvoziti hranu u mjeri u kojoj je mi uvozimo, a još je neprihvatljivije uništavati tlo, taj naš najvažniji bankovni račun, konvencionalnom poljoprivredom. To moramo brzo mijenjati. Od poljoprivrednika koji su zaduženi kreditima, koji su već hemikalijama oštetili svoje njive i koji se bore za svaki kilogram svog proizvoda ne može se očekivati da budu inicijatori promjena. Početak promjena vidim na zapostavljenim, a samim tim i sačuvanim, marginama kojih je Crna Gora prepuna, a prvi nosioci tih promjena biće osviješćeni pojedinci. Oni bi trebalo da, mudro i ne gubeći vrijeme kroz pokušaje i greške, kopiraju iskustva onih zajednica koje su daleko odmakle u promjeni opisane paradigme. Uostalom, to je u saglasnosti i sa preporukama Panela za hranu Ujedinjenih nacija iz 2014. godine. U jednoj od njih navodi se: „Civilizaciju mogu spasiti samo male porodične polikulturne farme i kratak lanac od proizvođača do potrošača“. Primijetiće-

mo da se govori o spasu civilizacije, a ne o spasu planete. Da se razumijemo, govorim o proizvodu koji je dostupan svakom platežnom staležu, odnosno o proizvodu koji ne predstavlja elitistički hram za odabrane, a kako se sada tretira sve što u svom imenu ima predznak „eko“.

■ Nedavno je usvojen Zakon o regularizaciji neformalnih objekata, kojim će se legalizovati nelegalna gradnja. Taj proces će sigurno uticati na prostor, ali i kvalitet života ljudi.

Načelno, permakultura je protiv rušenja. Rušenjem proizvodimo otpad koji opet negdje moramo uskladištiti. Rušenjem ljudi ostaju bez domova. Tamo gdje se nešto sruši, obično ostaje rez za dug vremenski period i rijetko kada se cjelina vraća u predašnje stanje. Objekat ima smisla srušiti samo u situacijama kada on proizvodi veću štetu svojim postojanjem, nego što bi bila šteta nastala rušenjem. Tu mislim i na materijalnu i na nematerijalnu štetu. Nije teško napraviti pojedinačnu studiju za svaki objekat, naravno na

teret vlasnika. Odluke o rušenju treba donositi veoma oprezno i veoma mudro. Država treba da definiše šta je njen prioritet i da se u skladu sa tim prioritetom i ponaša. Posebno ako se radi o devastaciji zona nacionalnih parkova. U takvim slučajevima smatram eksproprijaciju jedinim pravičnim rješenjem ●

eco friendly HOTELI U CRNOJ GORI

„SENTIDO TARA“

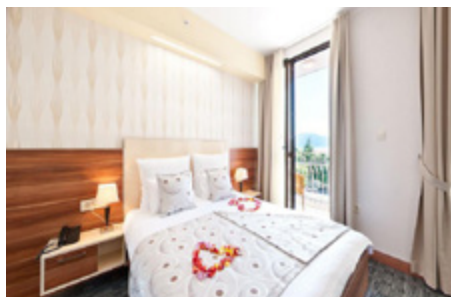
Hotel „Sentido Tara“, kategorije četiri zvjezdice, nalazi se na samo **dva kilometra od Budve**, u jednom od najljepših turističkih centara crnogorskog primorja, Bečićima i uz samu obalu. U okviru hotela „Sentido Tara“ nalaze se 143 dvokrevetne sobe, 54 trokrevetne sobe, 28 „Family“ apartmana, 1 „VIP“ apartman, kao i 53 dvokrevetne sobe – vile. Određen broj soba ima pogled na more, a svaka soba posjeduje kupatilo sa tušem, fen, međunarodnu kablovsku televiziju, direktnu telefonsku liniju, pristup internetu, mini bar, klimu sa manuelnim regulatorom temperature i sef. Takođe, u okviru hotela, gostima su na raspolaganju glavni restoran kapaciteta 500 mjesta, te aperitiv bar, i „a la carte“ restoran „Gauchos“. Za goste koji žele da se relaksiraju tu je i fizerski salon, kao i salon za masažu. Ljubitelji sporta mogu se rekreirati na multifunkcionalnim sportskim terenima (tenis, košarka, mali fudbal), a tu su i bilijar i stoni tenis. Ulaskom u

franšizu „Sentido Hotels & Resorts“, ovaj hotel stekao je sertifikat „**Travelife Silver**“ 2012. godine, a trenutno je u procesu dobijanja i „**Travelife Gold**“-a.

„LIGHTHOUSE“

Hotel „Lighthouse“ nalazi se u **Igalu** i raspolaže sa 130 smještajnih jedinica, odnosno, 350 kreveta, i posluje tokom cijele godine. Od 2009. godine, kada je kompanija „Lighthouse of Montenegro“ preuzela upravljanje hotelom, u objekat je uloženo preko 2.500.000,00 eura, pri čemu je jedan dio smještajnih kapaciteta doveden do nivoa da zadovoljava kvalitet koji je predviđen za hotele kategorije četiri zvjezdice. U cilju poštovanja ekoloških standarda, i uvođenja novih standarda u hotel „Lighthouse“, menadžment kompanije odlučio je da otpočne proces dobijanja sertifikata „**Travelife**“. Trenutno, hotel „Lighthouse“ u oktobru očekuje reviziju sprovedenih radnji na osnovu zahtjeva koji su poslani od strane „Travelife“

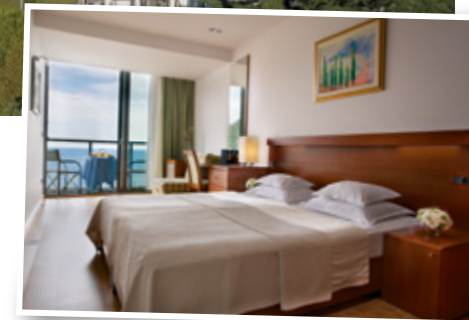

tima. Takođe, tokom cijele ljetnje sezone u hotelu su se primjenjivala pravila, koja se zahtijevaju kako bi se stekao sertifikat „Travelife“.

„THE QUEEN OF MONTENEGRO“

Hotel „The Queen of Montenegro“ je moderan i elegantan hotel kategorije četiri zvjezdice, koji se nalazi na prelijepoj panoramskoj lokaciji u **Bečićima**. Od Budve, metropole crnogorskog turizma, udaljen je samo četiri kilometra. Hotel u svom sastavu ima 227 soba i devet luksuznih apartmana, glavni „show cooking“ restoran, „a la carte“ restoran, tavernu, nekoliko barova, restoran na plaži, unutrašnji i spoljašnji bazen sa prostranom terasom i jedinstvenim pogledom na bečićku plažu, dok je hotel-ski dio istoimene plaže uređen i opremljen po najvišim standardima. Takođe, u okviru hotela nalaze se

„wellness“ centar, kazino, konferencijske sale i sportsko igralište. „The Queen of Montenegro“ započeo je proces eko- sertifikacije a tokom protekle tri godine sprovedeno je niz mjera i ulaganja, čiji će rezultat sljedeće godine biti i zvanična dodjela sertifikata „**Travelife**“.

APARTMANI „UTJEHA“

Luksuzni apartmani „Utjeha“, kategorije četiri zvjezdice, nalaze se u južnom dijelu opštine **Bar**, na mirnoj lokaciji sa zapanjujućim pogledom na more. Apartmani su u potpunosti i sa ukusom uređeni, tako da se u njima može smjestiti do šest osoba. Dostupan je besplatan parking prostor na licu mjesta, a za one koji putuju avionom u ponudi je i prigodan transfer sa aerodroma. Ovaj objekat dobio je ekološku oznaku Evropske unije, „**EU Ecolabel**“ u februaru 2012. godine, koja predstavlja najviše odlikovanje od strane Evropske komisije. Apartmani „Utjeha“ demonstriraju održivost na razne načine, pa tako posjeduju tehničke uređaje za štednju vode, a u objektu su postavljene i kutije za odlaganje istrošenih baterija. U na-

stojanju da se smanje količine otpada i odvoje sirovinjski materijali, kao, na primjer, aluminijum, objekat posjeduje i prese za limenke. Takođe, apartmani „Utjeha“ dio su projekta „**Razvoj niskokarbonskog turizma**“.

ZDRAV ŽIVOT na Štavni

■ Napravili ste prvi eko katun u Opštini Andrijevića. Koliko je to značajno za stanovništvo i taj grad?

Eko katun „Štavna“ sagrađen je uz pomoć andrijevičke opštine i CHF/USAID fondova u periodu 2004 - 2006. godine. Projekat eko katuna je prvi projekat iz oblasti održivog turizma i ekologije i predstavlja početnu fazu razvoja eko-turizma na području andrijevičke opštine. Naime, značaj ovog projekta ne leži samo u ostvarivanju ekonomskih efekata i tržišne valorizacije turističkog potencijala, već i u tome što predstavlja početni korak razvoja proizvodnje zdrave hrane, domaće

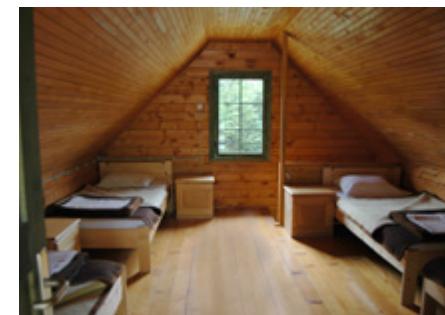
Branko Guberinić,
Eko katun „Štavna“, Andrijevića

radinosti i drugih djelatnosti koje čine osnovni preduslov stabilnog razvoja turizma.

■ Šta sve nudite posjetiocima?

Ponudu, nakon pažljivog planiranja, koncipiramo na taj način da svaki trenutak boravka učinimo posebnim i zanimljivim za naše posjetioce. Naselje raspolaže sa deset petokrevetnih objekata za smještaj. Takođe, svaka kućica ima svoj dnevni boravak, terasu u potkrovlju, kupatilo i šporet na drva. U okviru naselja je i restoran sa nacionalnom kuhinjom, natkrivena vanjska terasa, mini amfiteatar, parking, te recepcija i prateći objekti. Kada je restoran u pitanju, on ima bogatu ponudu nacionalnih jela i prirodno uzgajanih proizvoda našeg kraja. Osim toga, domaća kuhinja obuhvata razna jela kao što su: kačamak, pite, sir, kajmak, domaći hljeb, kukuruza, pršut, meso pripremljeno na domaći način, pečenja i mnoga druga. Budući da je eko katun „Štavna“ idealna polazna tačka za planinarske i pješačke ture ka svim vijencima Komova, naša ponuda obuhvata iznajmljivanje biciklističke opreme („mountain-bike“), pješacenje i obilazak katuna, kao i obezbjeđivanje profesionalnog planinarskog vodiča. Jedan od naših ciljeva jeste da se

odmor turista transformiše u jednu novu energiju, avanturu, da steknu nova prijateljstva, da se opuste i pobjegnu od svakodnevnog stresa, pa shodno tome organizujemo kampovanja i jahanje konja. S obzirom na to da ambijent u kojem se nalazimo prija i stimuliše stvaranje novih ideja, bavimo se i organizovanjem seminara, konferencija, radionica rukotvorina i starih zanata.

■ Kakva je potražnja za ovim aranžmanima?

Iz godine u godinu potražnja raste. Gosti se rado vraćaju i sve više vole da borave u prirodi. Uspjeli smo da radimo posao od koga živimo, gosteći ljude sličnih interesovanja. Želja za zdravim životom nas ujedinjuje.

■ Šta je potrebno da bi jedno selo ovakvog koncepta opstalo u Crnoj Gori?

Jedna od stavki koje otežavaju ovaj oblik turizma jeste radna snaga, sa kojom smo trenutno u manjku. Naravno, nije lako jer je sama lokacija dosta izolovana. Nezavidna je i činjenica da je u ljetnjem periodu snadbijevanje vodom otežano. Ali vodimo se time da, kad se hoće sve se može, i prevladava ljubav prema planini i ugostiteljstvu.

Nezaobilazna turistička destinacija

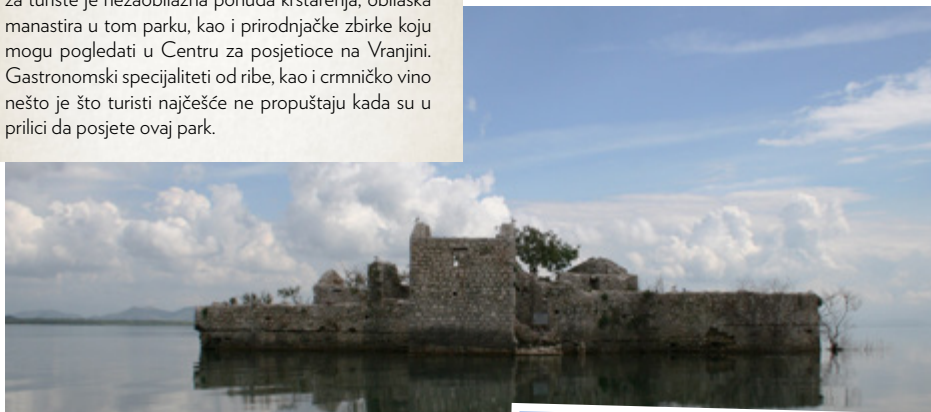
Pješačenje, vožnja bicikla i planinarenje kroz predjele izvanrednih prirodnih ljepota, kroz bogatstvo biodiverziteta, krstarenje najvećim balkanskim jezerom, rafting kroz najdublji kanjon Evrope, šetnja kroz jednu od posljednjih evropskih prašuma, jedinstveni pejzažni doživljaji sa vidikovaca, osvajanje najviših vrhova Dinarida, vožnja drvenim čamcima po ledničkim jezerima, kajakarenje, sportski ribolov, posmatranje ptica, te bogato kulturno-istorijsko nasljeđe, učinili su da i ove godine nacionalni parkovi Crne Gore budu nezaobilazna turistička destinacija.

Nacionalni park „LOVČEN“ prepoznatljiv je po prirodnim i kulturno-istorijskim karakteristikama, a posjeta Mauzoleju **Petra II Petrovića Njegoša** nezaobilazna je ponuda brojnih turističkih agencija. Ipak, veliki broj izletnika iz Crne Gore ove godine odlučilo je da spas od vrućine potraži na prelijepim **Ivanovim koritima**. Oni koji su došli da uživaju u prirodi ovog parka sigurno nijesu zaobišli vidikovce sa kojih se pruža pogled na Bokokotorski zaliv, ali i na gotovo čitavu Crnu Goru.

Od početka 2016. godine do kraja avgusta, pet crnogorskih nacionalnih parkova – „**DURMITOR**“, „**BIOGRADSKA GORA**“, „**LOVČEN**“, „**SKADARSKO JEZERO**“ i „**PROKLETIJE**“ posjetilo je oko **240 000** posjetilaca.

Iz godine u godinu, Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore bilježi trend rasta posjeta u nacionalnim parkovima što ujedno znači i da raste interesovanje za zaštićena područja, boravak u prirodi i uživanje u aktivnom odmoru. Naime, najveći broj posjeta bilježe nacionalni parkovi „Durmitor“ i „Lovćen“, a ove godine porastao je i broj onih koji su zainteresovani da borave u Nacionalnom parku „Prokletije“. Iako su posjetioci nacionalnih parkova uglavnom iz regiona, zabilježene su i posjete iz zemalja ne samo Starog kontinenta, već i iz Sjeverne, Južne Amerike, i Azije.

U Nacionalnom parku „**SKADARSKO JEZERO**“ za turiste je nezaobilazna ponuda krstarenja, obilaska manastira u tom parku, kao i prirodnjačke zbirke koju mogu pogledati u Centru za posjetioce na Vranjini. Gastronomski specijaliteti od ribe, kao i crmničko vino nešto je što turisti najčešće ne propuštaju kada su u prilici da posjete ovaj park.

Vožnja čamcem u jednoj od posljednjih prašuma Evrope – **BIOGRADSKOJ GORI** znači na poseban način doživjeti ljepote ovog parka. Strani turisti koji odluče da posjete neki od katuna sa posebnim zadovoljstvom pričaju o gostoprимstvu domaćina, ukusnim specijalitetima ovog kraja i prelijepim predjelima.

Prirodnjačka zbirka privlači i posjetioce Nacionalnog parka „**DURMITOR**“, a najveći broj turista boravi na obali i na edukativnoj stazi oko Crnog jezera. Ovaj park interesantan je i privlačan brojnim **planinarima** iz različitih dijelova svijeta koji se često opredjeljuju za boravak u prirodi, kampovanje i osvajanje vrhova visokih preko 2 000 metara nadmorske visine. Za ljubitelje planinskog **biciklizma** ovaj park predstavlja izazov, a poseban ugođaj dožive oni koji se odluče za biciklističku turu oko Durmitorskog prstena. Takođe, **splavarenje rijekom Tarom** i ove godine privuklo je veliki broj ljubitelja adrenalina na vodi.

Najmlađi nacionalni park „**PROKLETIJE**“ karakteriše bogatstvo i raznovrsnost flore i faune, tako da on predstavlja ne samo centar visokoplaninskog **diverziteta Balkana**, već i centar biodiverziteta od evropskog i svjetskog značaja. Za ljubitelje planinarenja vrhovi Prokletija pravi su izazov. Najatraktivniji vrhovi za uspon su **Karanfil**, **Očnjak**, **Maja Rosit** i **Kolata**.

Radica Zeković, UNDP

PREDNOSTI EKO-SERTIFIKACIJE

Na globalnom nivou, postoji više od 100 različitih šema eko-sertifikacije u turizmu, a u našoj zemlji prisutne su tri međunarodne sertifikacione šeme: **eko-znak Evropske unije**, „Travelife“ i „Green Globe“. Sertifikati se dodjeljuju na dobrovoljnoj bazi turističkim privrednicima koji promoviraju održivi razvoj u turizmu i aktivno učestvuju u očuvanju životne sredine. Naime, ekološki sertifikat dodjeljuje se smještajnim objektima na osnovu provjere ispunjenosti skupa kriterijuma, kao što su politika zaštite životne sredine, energetska efikasnost, racionalno korišćenje vode i sanitarija, očuvanje kvaliteta vazduha, održivi transport,

propisno deponovanje otpada i redukcija ambalažnog otpada. Eko-sertifikacija omogućava bolje pozicioniranje na tržištu i afirmaciju kroz nacionalnu i međunarodnu promociju. Osim toga, upoznaće vas sa načinima kako da kroz „zeleno“ poslovanje smanjite vaše troškove a povećate dobit. Evropska eko-oznaka „EU Ecolabel“ je dobrovoljna šema, koja pokriva širok dijapazon proizvoda i usluga, sa daljnjim grupama koje se kontinuirano dodaju. Ovo je oznaka kojoj potrošači mogu s pravom vjerovati. Kriterijumi su dogovoreni na evropskom nivou, a nakon širokih konsultacija sa stručnjacima sama oznaka se

dodjeljuje samo nakon verifikacije da hotel zadovoljava visoke ekološke standarde. Evropsku ekološku oznaku može dobiti svako turističko preduzeće – od apartmana i „camping“ smještaja do hotela kategorije pet zvjezdica.

„Travelife“ je međunarodno prepoznata sertifikaciona šema posvećena potrebi da se odmor provede na održiv način. Širom svijeta ova oznaka hotelima pomaže da poboljšaju svoje društvene, ekonomske i ekološke uticaje. Članovi „Travelife“ zajednice imaju podršku u promociji svojih objekata preko turoperatora i putem veb-sajtova booking.com, „Expedia“ i drugih.

Eko hoteli postoje svuda u našem neposrednom okruženju, u Sloveniji, Grčkoj, Španiji, Hrvatskoj i u Srbiji. Trenutno, u Crnoj Gori do sada postoji **šest sertifikovanih** objekata. Međutim, u našem hotelskom sektoru, posebno kod novijih smještajnih objekata, veliki broj kriterijuma za dobijanje jednog od sertifikata je već ispunjen, na primjer (energetska efikasnost kroz sistem građenja, uštede energije, individualni sistemi za tretman otpada); a vlasnici hotela su te činjenice više ili manje svjesni.

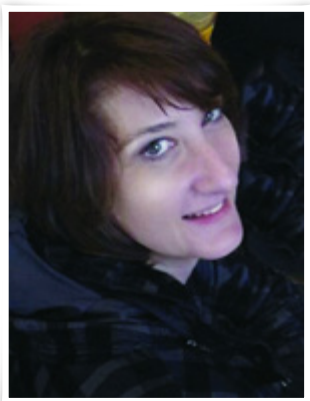
Od crnogorskih hotela koji posluju ekološki, iako nemaju ekološki sertifikat, ističu se „Splendid“, „Budva“, „Residence“, „Casa del Mare“, „Bracera“, koji imaju ili planiraju ugradnju solarnih panela, ili nude voće i povrće iz domaćeg uzgoja i kontrolisanog porijekla, upotrebljavaju biorazgradiva sredstva za či-

šćenje, posjeduju LED rasvjetu i mnoge druge elemente „zelenog“ turizma. Jedan od najranijih primjera sertifikovanog smještaja u Crnoj Gori jeste turističko naselje „Slovenska plaža“, koji je daleke 1982. godine postao nosilac „Ecolabel“ sertifikata Evropske unije za brigu i očuvanje životne sredine. Sertifikat „Ecolabel“ obavezuje da se poslovanje čitavog kompleksa „Slovenske plaže“, koji već predstavlja zelenu oazu Budve, bazira na održivom razvoju uz minimalno ugrožavanje prirodnih resursa.

Projekat „Razvoj niskokarbonskog turizma“ koji zajednički realizuju Ministarstvo održivog razvoja i turizma i Program Ujedinjenih nacija za životnu sredinu, pruža podršku svim zainteresovanim hotelijerima kroz obuku ili angažovanje ovlašćenih revizora za dodjelu sertifikata, kao i kroz učešće u troškovima sertifikacije i podršku promociji sertifikovanih turističkih objekata, u saradnji sa nacionalnim i lokalnim institucijama. Jedna od glavnih aktivnosti karbonskog razvoja jeste priprema i implementacija šema eko-sertifikacije za smještajne objekte, kao pristup kojim se podstiče smanjenje emisija na putu ka „zelenom“ turizmu.

Funkcionalna sertifikaciona šema pruža marketinške prednosti, smanjuje operativne troškove i povećava performanse u pogledu zaštite životne sredine. Kroz sertifikaciju se značajno doprinosi očuvanju klimatskog balansa, a ona predstavlja i instrument ublažavanja efekata klimatskih promjena ●

Katarina Kažanegra

Izvršna direktorka Hotelske grupe
„Budvanska rivijera“

ZELENO POSLOVANJE

■ **Iz ugla hotelske kompanije da li nam možete reći šta podrazumijeva koncept „zelenih“ hotela i kako ste se odlučili za ovaj koncept?**

U savremenoj turističkoj praksi danas je sve češće oblikovanje turističke ponude prema kriterijumima modela „zelenih“ hotela. Naime, rezultati zvanične statistike pokazuju da hoteli u kojima se novi koncept već uspešno primjenjuje ostvaruju bolje poslovne rezultate i daju značajan doprinos zaštiti čovjekove okoline. Crna Gora kao turistička destinacija koja je svojevremeno proglašena ekološkom državom, nesumnjivo ima ogroman potencijal u razvoju ekološke turističke destinacije.

Imajući pomenuto u vidu, Hotelska grupa „Budvanska rivijera“ se na primjeru turističkog na-

selja „Slovenska plaža“, usvajanjem određenih pravila i obezbjeđivanjem „zelenih“ sertifikata dijelom opredijelila za „ekološku“ hotelsku ponudu. Tako je nakon ispunjavanja niza kompleksnih propisanih pravila od strane Evropske unije, uz mentorski nadzor međunarodnih stručnjaka nadležnih u oblasti eko obilježja, turističko naselje „Slovenska plaža“ 2012. godine među prvima u Crnoj Gori, steklo „Ecolabel“ sertifikat. U tekućem održavanju ostalih hotela naše kompanije, takođe se nastoje ispoštovati eko kriterijumi i norme, čime se potvrđuje orijentacija Hotelske grupe ka „zelenom turističkom trendu“. Takođe, 2013. godine Hotelska grupa „Budvanska rivijera“ je od strane Ministarstva održivog razvoja i turizma i Agencije za zaštitu životne sredine proglašena eko preduzećem.

■ **Koje su prednosti „zelenog“ upravljanja?**

Naime, brojni podrazumijevani kriterijumi ukazuju na prednosti takozvanog „zelenog upravljanja“, jer su očigledni benefiti koji se ostvaruju takvim načinom poslovanja. U kontekstu održivog razvoja, „zeleni“ turizam je novi pravac u oblikovanju ponude savremenog turizma, kojem se priklanja sve veći broj hotela. Osnovu ekološkog turizma svakako čini primjena novih znanja i tehnologija provjerenih u praksi Evropske unije, na osnovu kojih se izgrađuju gotovo nove kategorije hotelske ponude.

Osim generalno prepoznatih prednosti i ušteda „zelenog poslovanja“, hoteli koji posluju u skladu sa eko principima idu ka jednom od glavnih ciljeva u turizmu, a to je cjelogodišnje poslovanje.

Ekspertsko tumačenje se, ukratko rečeno, bazira na smanjenoj potrošnji energije i vode, emisiji ugljen dioksida i minimalnom zagađenju životne sredine. Iz ugla turističke privrede, valja napomenuti i rastući broj ekološki informisanih turista koji traže smještaj koji će ih zadovoljiti u pogledu što manjeg negativnog uticaja na okolinu.

■ **Šta podrazumijeva proces dobijanja eko sertifikata za hotel?**

Projekat dobijanja „Ecolabel“ sertifikata u „Slovenskoj plaži“ zahtijevao je izdvajanje određenih novčanih sredstava, ali je očigledna korist koja će svoju višestruku valorizaciju imati upravo u nekom budućem periodu, kako iz aspekta zašti-

te životne sredine, tako i iz aspekta snižavanja troškova.

Među brojnim zadatim kriterijumima koje je na putu dobijanja sertifikata trebalo ispuniti, poseban akcenat stavljen je na sljedeće oblasti a to su: ograničena potrošnja energije uvođenjem štednih sijalica, ograničena potrošnja vode uvođenjem štednih česama, štedljivo korišćenje sredstava za higijenu, te čišćenje na bazi zaštite životne sredine; sprečavanje stvaranja većih količina otpada savjesnom kupovinom proizvoda; davanje prednosti korišćenju obnovljivih izvora energije; kupovina proizvoda sa oznakom zaštite životne sredine; obnavljanjem i postavljanjem novih solarnih panela u cilju ostvarivanja veće energetske efikasnosti.

Turističko naselje „Slovenska plaža“ je i u godini otvaranja, davne 1984. godine, posjedovalo sistem solarnih kolektora, koji je tada bio prvi projekat takve vrste u regionu. Zbog specifičnosti turističkog naselja, za transport gostiju od recepcije do smještajne jedinice u primjeni su transportna kolica koja se napajaju uz pomoć akumulatorskih baterija.

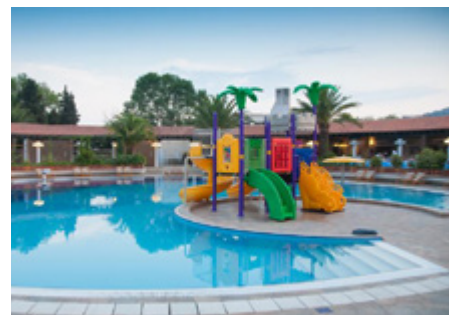
Osim „Ecolabel“ sertifikata „Slovenske plaže“, koji predstavlja prvu „zelenu“ oznaku Hotelske grupe „Budvanska rivijera“, kompanija je kao jedna od rijetkih u Crnoj Gori potpisnica Globalnog etičkog kodeksa za turizam. Ovaj kodeks usvojen je od strane Generalne skupštine Svjet-

ske turističke organizacije i priznat je od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, i ima 440 potpisnika iz 53 zemlje. Kroz deset načela ovim sporazumom, osim tolerancije u najširem smislu, visokog uvažavanja turista i njihovih potreba, obuhvaćene su aktivnosti na očuvanju prirodnih resursa i okoline sa ciljem da se prirodno bogatstvo zaštiti od negativnih uticaja.

■ Na koji način svakodnevno demonstrirate održivost sistema o kome govorite?

Kako su zaštita okoline, smanjenje otpada i optimizacija potrošnje energije za Hotelsku grupu „Budvanska rivijera“ vrlo značajni, održivost je jedna od ključnih korporativnih vrijednosti. Kao ekološki usmjereno preduzeće, ova kompanija preuzima odgovornost za okolinu i nastoji da se postigne poboljšanje na svim poljima.

Ono što je ključno jeste da kroz zadate mjere za održavanje životne sredine, ova hotelska grupa aktivno uključuje jednako angažovanu radnu snagu i goste da bi se približio značaj ekološkog djelovanja. Sam proces implementiranja ekoloških mjera za zaposlene bio je svojevrsna edukacija na tom polju. Sa druge strane, oprema u hotelima i „flyeri“ kao podsjetnici su svojevrsan poziv našim gostima da kroz interaktivnu komunikaciju aktivno učestvuju u sprovođenju programa za zaštitu životne sredine.

Takođe, važno je pomenuti da turističko naselje „Slovenska plaža“ posjeduje najveću zelenu površinu u Budvi, na površini od 14 hektara sa katastrom od preko 500 različitih biljnih vrsta. Bogat biljni diverzitet zelene oaze „Slovenske plaže“ osmišljen je da, između ostalog, upozna turiste sa različitim biljnim vrstama mediteranskog područja. Deset vila ovog turističkog naselja nose nazive po zasadenom mediteranskom bilju u svakom od njih. Osim toga, održavanje zelenila na ovoj površini usklađeno je sa kriterijumima zaštite životne sredine, uz navodnjavanje tehničkom vodom iz sopstvenih bunara ●

MANIFESTACIJE

u septembru

Južni region:

TIVATSKO KULTURNO LJETO - PURGATORIJE

- MJESTO ODRŽAVANJA:
Centar za kulturu, Tivat
- VRIJEME ODRŽAVANJA:
od 21. juna do kraja septembra

Najveći broj predstava odvija se na tivatskoj ljetnjoj pozornici, smještenoj u ljetnjakovcu Buča. Takođe, sadržaji manifestacije „Purgatorije“ obiluju gostovanjima domaćih i stranih pozorišnih trupa, predstavama, performansima, književnim večerima i likovnim izložbama. Iz godine u godinu, tivatski festival kulture sve je posjećeniji, što potvrđuje kvalitet sadržaja koji čine program ove manifestacije. Turisti koji borave u Tivtu, zahvaljujući bogatom sadržaju „Purgatorija“, uvijek puni utisaka odlaze iz grada i rado mu se vraćaju.

FESTIVAL „KADMOV DAN“

- MJESTO ODRŽAVANJA:
Stari grad, Budva
- VRIJEME ODRŽAVANJA:
18. septembar

„Kadmov dan“ je festival koji promovise kulturno nasljeđe Budve, sa akcentom na antičko nasljeđe i na mit o Kadmu i Harmoniji. Promoteri ovog događaja obučeni su u antičke toge, muzičari imaju za temu muziku tog perioda, a posjetiocima se nudi hrana iz perioda prapočetaka Budve i ovog područja. Cilj ovog festivala jeste promocija kulturnog nasljeđa u kombinaciji sa duغو prisutnim kultom vina i grožđa, što je sve skupa veoma važan segment turističke ponude, kao i da bogatim kulturno-umjetničkim programom privuče sto veći broj posjetilaca, te da i u septembru turistima boravak bude interesantan. Festival će se održati na prostoru unutar i ispred Starog grada Budva, trajaje jedan dan a ulaz je besplatan.

Centralna regija:

PODGORIČKO KULTURNO LJETO

- MJESTO ODRŽAVANJA:
Podgorica
- VRIJEME ODRŽAVANJA:
početak juna do kraja septembra

Svima onima koje Ljeto „zatekne“ u Podgorici dobro su poznate „ključne tačke“ u gradu, gdje mogu provesti ugodne duhovne trenutke uz dobar koncert, pozorišnu predstavu, izložbu, književno veče ili film.

SEPTEMBARSKI DANI

- MJESTO ODRŽAVANJA:
Nikšić
- VRIJEME ODRŽAVANJA:
1 – 30. septembar

Ova manifestacija, koja se organizuje povodom Dana opštine, uključuje sadržaje kulturnog i sportskog karaktera (Međunarodni festival kamerne muzike, pozorišne predstave, koncerti, sportska takmičenja, turističke i privredne manifestacije)

Sjeverna regija:

PROKLETIJE BEZ GRANICA

- MJESTO ODRŽAVANJA:
Kolate, Plav
- VRIJEME ODRŽAVANJA:
sredina septembra

Drugi vikend septembra rezervisan je za planinarski pohod na Kolate Crna Gora.

NAUTIČKI TURIZAM U CRNOJ GORI

Pripremio **Marko Mirović**

U periodu od 2. do 4. septembra u marini „Porto Montenegro“ održan je drugi po redu „MYBA Pop Up Show“, sajam superjahti i charter usluga. Naime, sajam je okupio 23 superjahte, dužine od 23 do 58 metara, te preko 120 jahting brokera iz cijelog svijeta, kao i druge predstavnike jahting industrije, koji su tokom trodnevnog programa imali priliku da uživaju u superjahtama i čuju novitete u nautičkoj industriji.

Među učesnicima sajma našla su se neka od

najpoznatijih imena te industrije poput „Fraser Burgess“, „Ocean Independence“, „Northrop & Johnson“, „Camper & Nicholson IYC“, „Blue Water“. U okviru sajma održano je nekoliko seminara, društvenih događaja i degustacija koji su predstavljali idealnu priliku za umrežavanje brokera i vlasnika superjahti sa potencijalnim klijentima, ali i prezentaciju Tivta i Crne Gore kao atraktivne charter destinacije.

Na zvaničnom otvaranju sajma, koje je održano u subotu, 3. septembra, predsjednica „MYBA“-e

Fiona Maureso napomenula je da Crna Gora sve više dobija na značaju kao jahting destinacija, kao i da se vlasnici jahti i kapetani nakon prvog boravka u Crnoj Gori redovno vraćaju jer shvataju koliko je Crna Gora lijepa, bezbjedna i atraktivna destinacija sa odličnim uslovima i kapacitetima, poput ovih u „Porto Montenegro“.

Ministar održivog razvoja i turizma, **Branimir Gvozdenović**, u svom govoru naveo je da su ovakvi događaji veoma važni i da zahvaljujući

njima imamo mogućnost da turistima pružimo nove sadržaje ali i da produžimo sezonu. „Ovakvi događaji i ljudi koji se na njima okupljaju doprinose povećanju atraktivnosti Crne Gore kao charter destinacije. Sa ponosom ističem da je marina „Porto Montenegro“ postala vodeća matična luka za superjahte na Mediteranu, sa 450 vezova, od čega 127 za superjahte a Tivat je nova „lifestyle“ destinacija i grad sa najbrže rastućom stopom posjeta u Crnoj Gori. Prirodni potencijali Crne Gore idealni su za razvoj nautičkog tu-

rizma, tako da očekujemo da će ovaj vid turizma postati još značajniji za našu zemlju“, zaključio je ministar Gvozdenović.

Još 2014. godine, na konferenciji „Montenegro Nautical Tourism 2014“, zaključeno je da je neophodno posvetiti posebnu pažnju daljem unapređenju zakonodavnog okvira i pojednostavljenju procedura za nautičare, uzimajući u obzir važnost povezanosti i dostupnosti turističke destinacije. Razvojne mogućnosti nautičkog turizma u Crnoj Gori počivaju na preporukama za razvoj datim u strateškim dokumentima, a bazirane su na istraživanjima trendova na Mediteranu, gdje je evidentno značajno poboljšanje ponude u oblasti nautičkog turizma, kako kroz izgradnju novih kapaciteta u marinama, tako i kroz pružanje servisnih i ugostiteljskih sadržaja u istim. U januaru 2015. godine u izgradnji su bile čak 734 superjahte širom svijeta, a 50% jahti dužine preko 24 metara gradi se upravo na Mediteranu, sa tendencijom daljeg rasta tog broja. Godišnji troškovi održavanja i korišćenja superjahte iznose 6-8% njene vrijednosti, od koje oko 60% ostaje u matičnoj luci, gdje se uključuje čitav lanac privrednika raznih profila. Godine 2015. u teritorijalno more Crne Gore ušlo je **4 018 stranih plovila** za razonodu, sport

i rekreaciju, što je za 1,4% više u odnosu na 2014. godinu. Najviše je bilo motornih jahti – 59,3%, zatim jahti na jedra – 29,8%, i ostalih plovniha objekata – 10,9%. Broj osoba koje su pristigle ovim plovilima 2015. godine iznosio je 20 859, što je za 15,1% više u odnosu na 2014. godinu. Takođe, od 2005. godine u Crnoj Gori je u oblasti nautičkog turizma napravljen značajan pomak. Dobili smo ekskluzivnu marinu za superjahte – „Porto Montenegro“, Herceg Novi se pozicionirao kada je riječ o jedrenju, u Kotoru je osnovan prvi jahting klub, u marini Budva su povećani kapaciteti, marina Prčanj je popunjena tokom sezone, dok marina Bar raspoložbe novim kompletom usluga. Osim toga, u izgradnji su i

novе marine na Luštica i u Herceg Novom, koje će takođe moći da prime superjahte. U okviru projekta „**Luštica Bay**“, predviđena je izgradnja dvije marine, od kojih se za prvu, čiji će kapacitet iznositi 176 vezova, očekuje otvaranje 2017. godine. U Herceg Novom, projektom „**Portonovi**“, predviđena je izgradnja marine za jahte i superjahte sa 220 vezova. Za deset godina formirani su novi servisi za plovila, škole za jedrenje, firme za izgradnju manjih jahti, ažurirane nautičke karte, a i dalje se kontinuirano radi na poboljšanju poslovnog ambijenta za razvoj nautičkog turizma. Konkurentska pozicija Crne Gore na Mediteranu kroz povoljni regulatorni i fiskalni ambijent, omogućila je realizaciju razvojnih projekata kroz

investicije u nautički turizam i sve bolje pozicioniranje Crne Gore kao destinacije za jahting i nautički turizam ●

NOVOOTVORENI **HOTELI** U 2016. GODINI u južnom dijelu Crne Gore

„PARK“

Novi hotel „Park“, kategorije četiri plus zvjezdice, nalazi se na ulazu u čuveni Bokokotorski zaliv, u mjestu Bijela, na svega desetak metara od mora. Hotel raspolaže sa 262 smještajne jedinice mediteranskog stila. U okviru hotela nalazi se restoran sa terasom koja gleda na jug. Ovaj hotel opremljen je kongresnom dvoranom, kao i teretanom i igraonicom za najmlađe, te spa centrom koji se nalazi na krovu hotela, odakle se pruža nevjerovatan pogled.

HOTEL & RESORT „RUŽA VJETROVA“

Hotel je kategorije četiri zvjezdice a ove godine otvoren je novi blok hotela, koji je opremljen sa 29 smještajnih jedinica. Ovaj hotel otvoren je 2009. godine sa namjerom da gostima pruži neponovljivo iskustvo prirode. Rt na kome se nalazi rizort „Ruža vjetrova“ jeste mali prostor gdje se ukrštaju vetrovi, čineći ga unikatnim na crnogorskom primorju, doprinoseći atraktivnosti i raznolikosti ponude ovog rizorta. Stvarajući poseban odnos prirode i kulture, u ambijentu jedinstvenom po svom konceptu i elementima dizajna, iz ovog hotela omogućili su gostima autentično i intimno iskustvo. Mješavina kulturnih, geografskih i istorijskih sadržaja, širok spektar usluga, nude atmosferu savršene ugodnosti i raznolikosti. U sklopu hotela nalazi se mediteranski restoran, knooba, plažni bar, bazeni, dječje igralište, zoološki vrt i noćni klub.

„MINORIS“

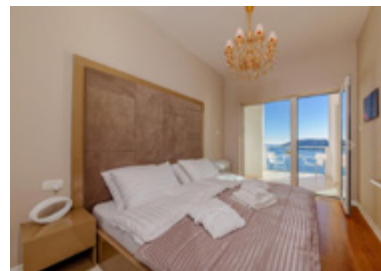
Garni hotel „Minoris“, kategorije četiri zvjezdice, nalazi se na veoma atraktivnoj lokaciji na zavali u Budvi. Ovaj hotel raspolaže sa tri sobe i četiri apartmana iz kojih se pruža prelijep pogled na čitav grad. Takođe, gosti mogu uživati u brojnim atraktivnim plažama i restoranima koji se nalaze u neposrednoj blizini.

„BLUE MOON“

„Blue Moon“ je novi hotel kategorije četiri zvjezdice koji se nalazi u Ulcinju, a raspolaže sa 23 sobe i tri apartmana, kapaciteta 52 ležaja. Smješten je na pet kilometara od atraktivne Velike plaže i na samo par kilometara od starog grada, koji predstavlja jednu od najstarijih arhitektonsko-urbanističkih cjelina na Jadranu.

„TRE CANNE“

Mali hotel „Tre Canne“ smješten je u Budvi, na 150 metara od Slovenske plaže, i kategorije je četiri zvjezdice, sa osam apartmana. U okviru svoje ponude nudi otvoreni i zatvoreni bazen i spa centar sa saunom, turskim kupatilom i uslugama masaže. Takođe, raspolaže i sa restoranom koji se nalazi na posljednjem spratu, a sa koga se pruža jedinstven pogled na čitavu Budvu.

GARNI HOTEL „BUTUA RESIDENCE“

Garni hotel „Butua Residence“ smješten je na izuzetnoj lokaciji pored Starog grada Budve na samo 30 metara od plaže Ričardova glava i na 60 metara od marine za jahte. Ovaj hotel kategorije četiri zvjezdice raspolaže sa 27 soba i 18 apartmana. Smještajne jedinice hotela odlikuje moderni stil, a iz prostranog i otmenog enterijera hotela „Butua“ pruža se panoramski pogled na Stari grad i na budvansku rivijeru. Atraktivna lokacija hotela gostima omogućava da za par minuta stignu do Starog grada, plaže Mogren, Slovenske plaže, najbližeg supermarketa i popularne diskoteke. Takođe, u blizini hotela nalazi se šetaliste sa velikim brojem restorana i barova.

„ARKA“

Garni hotel „Arka“, kategorije tri zvjezdice raspolaže sa šest soba i šest apartmana, a sve smještajne jedinice su moderno opremljene. Takođe, ovaj hotel raspolaže sa restoranom i terasom, sa koje se pruža pogled na čitavu Budvu. Nalazi se u blizini Starog grada i glavnog šetališta u Budvi.

BOUTIQUE HOTEL „CASA DEL MARE – BLANCHE“

Hotel se nalazi na samoj obali Bokokotorskog zaliva i plaži u malom mjestu Bijela. Smješten je u blizini svih turističkih atrakcija u zalivu Kotora, Tivta, „Porto Montenegro“, sela Njeguši, te plaža Rose i Žanjice. Ovaj hotel kategorije četiri zvjezdice raspolaže sa 12 lijepih i moderno opremljenih smještajnih jedinica, i to: osam soba i četiri apartmana, sa pogledom na more i baštu. Bašta za sunčanje sa ležaljka, malim bazenom, saunom i masažom, a koja se nalazi iza hotela, daleko je od očiju prolaznika, garantuje privatnost i predstavlja mjesto gdje je relaksacija svakodnevnica.

„EMERALD“

Hotel „Emerald“ je novoootvoreni hotel u Ulcinju, kategorije tri zvjezdice, kapaciteta 10 soba i 18 apartmana. Sve smještajne jedinice su komforne i moderno urađene, a u sklopu hotela nalazi se restoran, kafe bar i prostrana bašta. Takođe, gosti mogu uživati u čarima Velike plaže, koja se nalazi u neposrednoj blizini na samo par minuta od hotela.

APART HOTEL „NAUTILUS“

Apartment hotel „Nautilus“ nalazi se u mjestu Dobra Voda, na kilometar od plaže Veliki pijesak. Hotel kategorije četiri zvjezdice posjeduje 30 apartmana. Tokom sezone, „Nautilus“ gostima pruža nezaboravan doživljaj na otvorenom bazenu, a takođe raspolaže sa restoranom, sunčanom terasom i privatnom plažom, dok okolina pruža sjajne mogućnosti za aktivnosti kao što je pecanje.

NOVOOTVORENI NACIONALNI RESTORANI U 2016. GODINI

„DURMITORSKO SIJELO“

Ovaj nacionalni restoran nalazi se na lokalitetu Nacionalnog parka „Durmitor“ na Žabljaku, u podnožju skijališta Savin kuk. Sagrađen je u nacionalnom stilu tradicionalnog područja, i kategorije je četiri zvjezdice, a odlikuje ga odgovarajući nivo usluge i sadržaj u posebno atraktivnom ambijentu.

„BANKADA“

„Bankada“, kategorije četiri zvjezdice, nalazi se na vidikovcu, na lokalitetu između Petrovca i Budve u mjestu Blizikuće, sa koga se pruža nevjerovatan pogled na budvansku rivijeru. Gosti ovog restorana mogu uživati u veoma lijepom ambijentalnom prostoru uz tradicionalnu crnogorsku narodnu kuhinju.

O CRNOJ GORI *u stranim medijima*

Pripremili **Miodrag Spahić** i **Marko Mirović**

Kako je Crna Gora i od strane svjetskih medija priznata kao ekskluzivna i fantastična turistička destinacija, tokom jula i avgusta bila je tema članaka u preko 40 publikacija iz 22 zemlje. Neke od najznačajnijih su „easyJet Traveller“, „World Traveller“, „Daily Mirror“, „Global Citizen“, kao i francuska televizija „M6“ koja je radila tridesetominutni prilog o Crnoj Gori. Mjesta koja se najviše pominju su „Porto Montenegro“, Kotor i Sveti Stefan.

HOW MONTENEGRO PUT ITSELF ON THE MAP:

<http://traveller.easyjet.com/emagazine/2509/august-2016>

PORTO MONTENEGRO

Najbolji Sjaj na otoku
Best shopping on the coast

...the most beautiful view of the bay... the most beautiful view of the bay... the most beautiful view of the bay...

WHERE THE MOUNTAINS MEET THE SEA

Montenegro makes its mark on the jet-set destination map

BY MICHAEL SAGE

The Montenegrin coastline is only 100 km long, but along its brief stretch, there is not a single vantage point that isn't breathtaking. This is where rugged green mountains meet pure turquoise sea, creating pink-tinged beach coves and waterfalls that flow into the sea.

WHERE THE MOUNTAINS MEET THE SEA

Montenegro makes its mark on the jet-set destination map

BY MICHAEL SAGE

The Montenegrin coastline is only 100 km long, but along its brief stretch, there is not a single vantage point that isn't breathtaking. This is where rugged green mountains meet pure turquoise sea, creating pink-tinged beach coves and waterfalls that flow into the sea.

Since the Roman Empire split in half 1900 years ago, Montenegro has straddled east and west. Many people have fought over these lands, its cultural history influenced by the Romans, Croats and Slavs – a legacy that is visible in the ornate Catholic churches, the graceful minarets of mosques and the stately fortresses that spread across the verdant, mountainous landscape. In this century, the country spent 90 years as a ceremonial state, but still independent of the Soviet bloc.

It's been two decades since the breakup of the former Yugoslavia and 10 years since Montenegro's independence from Serbia. The country is currently undergoing something of a makeover, attracting significant foreign investment in the form of luxury developments and resorts forming along its pristine coastline. The new and sparkling Porto Montenegro is among the best of such developments. It is the brainchild of Peter Firth, the Canadian founder of mining company Barrick Gold. In 2007, he and a group of investors paid \$26 million for a 99-year lease on a natural, government-owned natural site close to Tivat airport. Backed by a consortium that included Russian oligarch Oleg Deripaska, banking family scions Mikhail and Jacob Rothschild and UBS chairman Bernard Arnault, he turned the site into a

luxury waterfront complex, complete with residences, shops, restaurants and an international boarding school. Just last month the Investment Corporation of Dubai acquired a 10% undivided share.

But Porto Montenegro is just the harbinger of things to come. South Africa's Karar International, Qatar's Diar, American developer HuntClub and Egyptian-Crean Development Group all have commenced plans for luxury developments in the young country. Simultaneously, this year alone, new direct flights have been launched from Manchester Airport and London Gatwick. Tel Aviv, Amsterdam and Dubai are soon to follow. The country is poised for a tourist explosion akin to Croatia a decade ago.

But for the time being, the country is still unaccustomed to its new position on the international jet-set destination map. It is a place where locals will still invite travellers to their homes for a meal of lamb stew slow-cooked in a wood-fire oven and accompanied by a glass of rakija, homemade schnapps. The cobblestone streets of ancient towns have become smooth over the centuries, and their paths lead through dimly lit, maze-like streets lined with small cafes serving local wine, cured meat and cheese. The mountain air is crisp, fresh and deeply therapeutic; the water, crystal clear and refreshing. In the summer, the salty sea breeze is laced with the scent of wildflowers, pine and honeysuckle. Montenegro may be small, but it is perfectly formed, a magical place that will leave you yearning for it long after you have left.

"MONTENEGRO IS A BEGUILING SUM OF ITS HISTORICAL PARTS. IT'S BEEN PART OF THE VENETIAN REPUBLIC, AND THE AUSTRO-HUNGARIANS ALSO HELD THESE LANDS"

MONTENEGRO

Montenegro is the ideal holiday destination with everything the mountains offer.

Set sail to stunning Porto Montenegro

Peter Firth finds a luxury approach to living in the historic bay of Kotor

Neue Basis in Montenegro

Stream Yacht Charter, in der Schweiz vertrieben durch My Charter, eröffnet eine neue Basis in Kotor - Montenegro. Das Land der 'Schwarzen und Bernsteinen' geschmeckt. Ausgangspunkt ist die Stadt Kotor mit ihrer weltberühmten gepflasterten Altstadt. Seitdem werden hier...

"A PLACE TO SEE"

MONTÉNÉGRŌ

Caught in a vice between Croatia and Albania, Montenegro, does not feel self-conscious about it, rather the opposite. Now completely independent, this country endowed with an unique nature, is looking towards boating and has created surprising infrastructures, which honours the yachts. Let's head to the exquisite Adriatic fjords.

Magic of Montenegro

No need to be an explorer to figure out that this name means black mountains. Although the very black stone comes from the cradles of rivers. Its peaks range in height between 100 and 2000 meters and form some kind of shield that seems to shield the territory from any 'waves along'. That would be such a mistake. Fortunately, our visitors under no circumstances to this authentic and impressive nature. Traced high on these mountains from another opening a choice of houses shows the fine signs of life. Conclusions, regular guests of the coast according to local weather operation, because the sky every other day but never day on the sea we stay for. In the month of June, we make our way to a fjord landscape, with temperatures between 20 and 25°C. On our way, we notice the distinctive marks of a dipterid with its cones and shrubs. Actually, more than a century ago, Montenegro was a very coveted natural base, producing substances for medicine. Now, this mountainous region has signed a pact with the 'tourist god'. There before, this country had a reputation when it set sailing as a target. And if today we call in this setting, this is mainly to assess its ability to welcome over 15 to 120 yachts. After a few miles in a perfect gateway, we get in front of us the features of a marina, Porto Montenegro, located in the city of Kotor. This place opens its arms to us, and guided by a tender, we explore the final mountains that will allow us to enjoy a region full of vegetation. Here, space abounds and pine and lime thickets, a base close for large units. Inaugurated in 2010, this port has been developed on a former natural base, where only remains are a museum on the rich history of Montenegro. It was there eventually built by an investment in a 90% submarine beach club to the PMNC, the yacht club. And after a full course on the coast's highly regulated and 'tourist' life, we open to a more relaxing atmosphere, something the PMNC will gradually provide to enable holiday to us 44 more

...the most beautiful view of the bay... the most beautiful view of the bay... the most beautiful view of the bay...

استثمارات الإمارات تحت الرحال في مونتينيغرو

يبلغ حجم الاستثمارات الإماراتية في مونتينيغرو مليار دولار، وسيصل إلى 5 مليارات يورو خلال خمس سنوات

دبي، الإمارات العربية المتحدة - استثمارات الإمارات العربية المتحدة في مونتينيغرو، وهي واحدة من دول الخليج، بدأت تتزايد بشكل كبير في السنوات الأخيرة. وتعد مونتينيغرو من بين أكثر دول العالم جذباً للاستثمارات الأجنبية، خاصة في قطاع السياحة والفنادق. وتخطط الإمارات للاستثمار في مونتينيغرو بقيمة 5 مليارات يورو خلال خمس سنوات.

В плену чарующих вершин

Weelde in Montenegro

Beaufort Knauff is populair als sportieve... de meest populaire vakantiebestemming voor 2010... de meest populaire vakantiebestemming voor 2010...

Milena Lukić

Rukovoditeljka Direkcije za turističku strategiju i politiku u Ministarstvu održivog razvoja i turizma

2017. MEĐUNARODNA GODINA ODRŽIVOG TURIZMA ZA RAZVOJ

Tokom prethodnih šest decenija, turizam doživljava konstantan rast i diverzifikaciju, predstavljajući jedan od najvećih i najrazvijenijih privrednih sektora u svijetu. Prema podacima Svjetske turističke organizacije Ujedinjenih nacija, 2015. godine broj međunarodnih turističkih dolazaka porastao je za 4,6% i dostigao novi rekord od 1,186 miliona turista, kojim je svjetska privreda prihodovala 1,3 biliona dolara.

Naime, turizam pruža veliku mogućnost za privredni razvoj mnogih zemalja i poboljšanje životnih uslova stanovnika. I javni i privatni sektor uključen u oblast turizma zavisi od integrisanog pristupa i pažljivog planiranja kako bi se postigao održivi turistički razvoj koji poštuje lokalnu zajednicu, kreira odgovarajuća radna mjesta, brine o životnoj sredini i pruža kvalitetno iskustvo posjetiocima.

Generalna skupština Ujedinjenih nacija odobrila

je usvajanje 2017. kao Međunarodne godine održivog turizma za razvoj. Rezolucija, usvojena 4. decembra 2015. godine, prepoznaje „značaj međunarodnog turizma, a posebno proglašavanje međunarodne godine održivog turizma za razvoj, za podsticanje boljeg razumijevanja među

svim narodima, kreiranje veće svijesti o bogatoj baštini različitih civilizacija i postizanje boljeg razumijevanja karakterističnih vrijednosti različitih kultura, čime se doprinosi jačanju mira u svijetu“. Upravo zato ovo je jedinstvena prilika da se unaprijedi doprinos sektora turizma za tri stuba održivosti - ekonomski, socijalni i ekološki, kao i da se podigne svijest o pravim dimenzijama sektora koji se često potcjenjuje. Rezolucija, takođe, podstiče sve države članice da promovišu međunarodnu saradnju i da podrže održivi turizam kao sredstvo za ubrzavanje održivog razvoja, naročito iskorje-njivanje siromaštva. Odluka da se usvoji 2017. kao Međunarodna godina održivog turizma za razvoj dolazi u

posebno važnom trenutku kada međunarodna zajednica prihvata novu Agendu 2030 i Ciljeve održivog razvoja (SDG), odobrene od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija u septembru prošle godine. Turizam je uključen kao cilj pod tri Cilja održivog razvoja, i to: SDG 8 - Promovisanje kontinuiranog, inkluzivnog i održivog ekonomskog rasta, punog i produktivnog zapošljavanja i dostojanstvenog rada za sve; SDG 12 - Održiva potrošnja i proizvodnja i SDG 14 - Očuvanje i održivo korišćenje okeana, mora i morskih resursa za održivi razvoj.

U Crnoj Gori, turizam, kao jedna od strateških grana razvoja, prepoznat je i kroz Nacionalnu strategiju održivog razvoja, kao ekonomija čiji se napredak bazira na socio-ekonomskim postulatima usaglašenim sa potrebom da se u maksimalnoj mjeri zaštiti životna sredina, ambijentalni prostor i uvaži autentična crnogorska arhitektura.

Zahtjevi Ujedinjenih nacija i politički stav da se nova nacionalna politika u potpunosti uskladi s Agendom za održivi razvoj do 2030. godine, usloveli su sveobuhvatnost i složenost nacionalnog dokumenta. Sve relevantne ocjene koje su do sada date govore da je riječ o izuzetno kvalitetnom okviru za sprovođenje politike održivog

razvoja Crne Gore u kome je 100% izvršena transpozicija zadataka održivog razvoja Ujedinjenih nacija. Osim toga, Crna Gora je među prvim državama koje su u potpunosti prevele ciljeve i zadatke održivog razvoja u nacionalni okvir.

Takođe, Strategija razvoja turizma do 2020. godine definiše razvoj turizma na održivim principima, u cilju promovisanja Crne Gore kao visokokvalitetne turističke destinacije, rasta životnog standarda, smanjenja stope nezaposle-

nosti kroz otvaranje novih radnih mjesta i obezbjeđivanje stabilnih prihoda za državu i njene građane.

U susret 2017. godini, Svjetska turistička organizacija pripremila je Putokaz za Međunarodnu godinu održivog

turizma za razvoj, 2017. Putokaz prikazuje ciljeve i pravce djelovanja za Međunarodnu godinu, kao i niz preporučenih aktivnosti za vlade, međunarodne organizacije, privatni sektor, akademsku zajednicu i nevladine organizacije, ali i aktivnosti Svjetske turističke organizacije Ujedinjenih nacija.

Budući da za Ministarstvo održivog razvoja i turizma ova tema ima posebnu važnost, mi ćemo na najbolji mogući način iskoristiti ovu priliku za pokretanje inicijativa i promociju svih naših aktivnosti koje se uklapaju u koncept prikazan u Putokazu. U narednom periodu radićemo na Izradi Plana aktivnosti Crne Gore za proslavu 2017 - Međunarodne godine održivog turizma za razvoj ●

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

Menadžerka Centra za održivi razvoj, programa koji zajedno realizuju UNDP i Vlada Crne Gore na principu bliskog partnerstva, **Jelena Janjušević**

ODRŽIVI RAZVOJ KAO NASLJEĐE *budućim generacijama*

■ **Zašto se održivi razvoj globalno smatra „izazovom ove generacije“? Kakvu ulogu treba da odigraju institucije, kao i naučne i istraživačke ustanove u suočavanju sa globalnim izazovima koji su i naši izazovi?**

Razvoj koji je isključivo profitno i interesno orijentisan, ne uzimajući u obzir činjenicu da su resursi oskudni i da njihova nekontrolisana eksploatacija vodi ka njihovom konačnom uništenju, jednostavno je neodrživ. Ljudski napredak je, kroz istoriju, veoma često bio motivisan i interesima pojedine nacije ili grupe s ciljem povećanja sopstvenih vrijednosti. Takav oblik saradnje, motivisan isključivo ili dominantno sopstvenim interesima doveo je do neproporcionalnog razvoja i veoma izraženih nejednakosti, kao i neodrživog korišćenja postojećih resursa. Kao direktna posljedica takvih praksi jeste sadašnji trenutak ljudskog razvoja u kojem je, u cilju obezbjeđivanja opstanka ne samo ljudske vrste, neophodno promijeniti ustaljene šablone pona-

šanja. To znači da je potrebno da pitanja vezana za ekonomski razvoj, društvenu inkluziju i održivost životne sredine budu prioritetna kako na lokalnom, tako i na globalnom nivou.

Postojeći izazovi su toliko veliki da nijedna nacija nema kapacitet da ih samostalno riješi. Ti izazovi novog doba definisani su kroz 17 globalnih ciljeva održivog razvoja, a možemo ih podijeliti u tri grupe:

- ▶ ekonomska i socijalna sigurnost: održivi rast, prevazilaženje siromaštva i nejednakosti, kao i omogućavanje jednakih mogućnosti za sve
- ▶ ekološka sigurnost: niskokarbonski zeleni rast i zaštita životne sredine
- ▶ fizička i lična sigurnost: zaštita pojedinaca, institucija, naroda i unapređenje mira

Jasno je da svaka od pomenutih oblasti ima veoma značajan uticaj na čitavo čovječanstvo ali i da rješavanje ovako kompleksnih problema prevazilazi kapacitete pojedinaca ili pojedinih zemalja. Rješavanje problema u ovim oblastima mora

biti zajednički izazov i napor. U tom kontekstu, osnovni predušlov jeste postojanje jakih institucija koje donošenje odluka baziraju na valjanim informacijama koje su čvrsto utemeljene na naučnim činjenicama, te pouzdanim i provjerenim podacima, odnosno, izvorima informacija.

■ Kako vidite ulogu Crne Gore u implementaciji 17 ciljeva održivog razvoja (SDG), koje su Ujedinjene nacije usvojile prošle godine? Koje korake je Crna Gora preuzela od tada i koji su ciljevi u okviru Agende 2030 najveći izazov za našu zemlju?

Crna Gora jedna je od prvih država koje su otpočele proces integracije ciljeva definisanih Agendom za održivi razvoj do 2030. godine u nacionalne okvire, a kroz predlog Nacionalne strategije održivog razvoja do 2030. godine, oni su integrisani u nacionalni okvir. Nacionalna strategija održivog razvoja pruža plan za postizanje tridesetak nacionalnih ciljeva održivog razvoja u prioritarnim oblastima. U tom pogledu, Ciljevi održivog razvoja predstavljaju važan i prirodan nastavak procesa rada ostvarenog na postizanju Milenijumskih razvojnih ciljeva. Shodno tome, Crna Gora preuzela je obavezu da sprovedi Milenijumske razvojne ciljeve, da prati ostvareni napredak i izvještava o njemu. Tokom protekle decenije, preduzet je niz mjera koje su doprinijele napretku u ostvarivanju zadataka Milenijumskih razvojnih ciljeva postavljenih na nacionalnom nivou.

Nacionalnom strategijom održivog razvoja Crne Gore do 2030. godine, čiji je predlog utvrđen u junu ove godine, uspostavlja se sveobuhvatan okvir za nacionalni odgovor na izazove koji se nalaze na putu ka održivom razvoju crnogorskog društva u narednoj deceniji i po. Prevideno je da nova Nacionalna strategija održivog razvoja bude krovna, horizontalna, i dugoročna razvojna strategija Crne Gore, koja se ne odnosi samo na životnu sredinu i ekonomiju, već i na ljudske resurse i društveni kapital koji treba da omogućuje prosperitetan razvoj cijele zajednice. Ona istovremeno postavlja i platformu za prevođenje globalnih ciljeva i zadataka održivog razvoja u nacionalne okvire.

■ Imperativ savremenog razvoja turizma je usklađenost sa zahtjevima održivog razvoja. Na koji način Crna Gora prati te trendove?

Crna Gora kao ekološka država ima ustavnu obavezu pametnog upravljanja prirodnim resursima, koji obezbjeđuju kvalitetan život sadašnjih generacija, uz očuvanje osnova razvoja za blagostanje budućih generacija. Ambiciozan cilj i za razvijene države i ekonomije, Crna Gora namjera da ostvari kroz prelazak na niskokarbonski „zeleni“ razvoj, resursnu efikasnost i trajnu zaštitu najvrjednijih prirodnih cjelina.

U svjetlu nove ekonomske filozofije, niskokarbonski razvoj je program koji objedinjuje napore Vlade, lokalnih samouprava, privatnog sektora i međunarodnih institucija. Ovakav razvojni pristup podrazumijeva transformativne akcije svih relevantnih partnera, kroz konkretizaciju novih strateških i planskih rješenja, mjere podsticaja za zajedničko investiranje u projekte koji doprinose odgovornom odnosu prema životnoj sredini i definisanje odgovora na prijetnje klimatskih promjena. Dalje, niskokarbonski turizam podrazumijeva brigu o ograničenim resursima, kao što su plaže, uz razvoj proizvoda koji povezuju obalu i zaleđe, odnosno jug i sjever Crne Gore. Na taj način se podstiču ekonomske aktivnosti u manje razvijenim područjima i stvaraju pretpostavke za razvoj novih poslovnih inicijativa i radnih mjesta. Niskokarbonski turistički proizvod kreiran je za turistu koji razmišlja drugačije, koji zahtijeva visokokvalitetnu ponudu, istovremeno vodeći računa o ličnom uticaju na destinaciju. Crna Gora kao niskokarbonska turistička destinacija privlači goste iz glavnih emitivnih tržišta zapadne Evrope, Sjedinjenih Američkih Država, Kanade, Australije i drugih destinacija, kojima se nudi bogat spektar usluga - osim tipičnog pasivnog odmora. Uzimajući u obzir strukturu gostiju u Crnoj Gori, bitno je raditi na jačanju svijesti, edukaciji i informisanosti kako kroz jednostavne aktivnosti možemo smanjiti štetan uticaj na životnu sredinu i dati doprinos održivoj budućnosti.

■ Klimatske promjene su stvarnost. Mislite li da je moguće, sa ovog stanovišta, ograničiti

KARBONSKI OTISAK JE RAZLIČIT OD ZEMLJE DO ZEMLJE

Prosječni godišnji karbonski otisak jednog **Amerikanca je 28 tona CO₂**
 Prosječni **Britanac** ima godišnji karbonski otisak od **15,4 tona**
Građanin Evropske unije godišnje proizvede **5,4 tona CO₂**
 Prosječni godišnji karbonski otisak jednog građanina **Crne Gore** iznosi **5,1 tonu CO₂**
Svi mi dnevno emitujemo **14,2 kg CO₂**
 Karbonski otisak **prosječnog turista u Crnoj Gori** je **6,5 kg** dnevno

Koji je tvoj karbonski otisak?

klimatske promjene na kako je dogovoreno Pariškim ugovorom ispod 2°C?

Izuzetno je važno što danas svi na planeti, ili barem gotovo svi, shvataju značaj i neophodnost hitnog djelovanja, kada su u pitanju klimatske promjene. Crna Gora je mali emiter gasova sa efektom staklene baste, ali jednako trpi posljedice promjene klime. Kao i veliki broj država svijeta, i naša zemlja se obavezala da smanji emisije gasova sa efektom staklene bašte za 30 odsto, čime se pridružila globalnim nastojanjima da se uloži dodatni napor kako bi se porast temperature zadržao na ispod 2°C. Teško je reći da li ćemo uspjeti, ali Pariški sporazum pokazuje da, bar za sada, spremnost postoji i kod velikih razvijenih zemalja da se zajedničkim snagama ide ka tom cilju. To je već veliki korak naprijed. Ne smijemo zaboraviti da je za mnoge male ostrvske zemlje, pitanje porasta temperature za manje od 2°C zapravo pitanje opstanka. Brzo djelovanje je neophodno, a ako budemo radili zajedno vjerujem da se situacija može popraviti.

■ Budući da ste univerzitetski profesor, šta rado poručujete svojim studentima i mladima kada je tema održivog razvoja u pitanju, jer to su generacije koje dolaze i nastavljaju gdje smo smo mi stali?

Mladima uvijek poručujem da razmišljaju o daljem razvoju, ali da pritom uvijek imaju na umu sve njegove aspekte, a ne samo onaj finansijski. Ako u razvojne ideje uključite i socijalni trenutak i potrebu zaštite životne sredine, odnosno ukoliko budu vodili podjednako računa o dobrobiti i za čovjeka i za prirodu, stvorice budućnost koja je održiva i trajnija, a pritom neće narušiti prirodni balans koji je osnov svakog budućeg razvoja. Kao neko ko svakodnevno radi sa studentima, i ima tu privilegiju da dijeli i razmjenjuje iskustva i znanja sa tom sjajnom energijom, uvjeren sam u njihove mogućnosti i sposobnosti da uz adekvatnu podršku pomognu razvoj Crne Gore koji će biti i održiv i inkluzivan, jer njihovo vrijeme tek dolazi ●

Aleksandra Kiković

Menadžerka projekta

Razvoj niskokarbonskog turizma u Crnoj Gori

NISKOKARBONSKI TURIZAM

Niskokarbonski turizam je nov način putovanja i odmora, koji nudi veću vrijednost i bogatija iskustva za turiste i obezbjeđuje društvene, ekonomske i ekološke prednosti kroz smanjenje emisija ugljen-dioksida iz turističkih aktivnosti.

Upravo takav projekat realizuju Ministarstvo održivog razvoja i turizma i Program Ujedinjenih nacija za životnu sredinu u Crnoj Gori, sa ciljem da se u sektoru turizma, unošenjem promjena u poslovnim i zakonskom ambijentu, kao i u percepcijama svih nas koji koristimo prirodne resurse, smanje negativni uticaji na životnu sredinu, odnosno karbonski otisak.

Počeli smo tako što smo u toku ljetnje sezone 2015. godine anketirali turiste, kako domaće tako i strane, turističku privredu i predstavnike institucija na opštinskom i državnom nivou, šta znaju o niskokarbonskoj turističkoj ponudi, koliko su spremni da plate više ako znaju da će da dobiju „zeleni“ odmor u Crnoj Gori, da li su opredijeljeni za „zeleno“ poslovanje, koliko znaju, kako, i ulažu li u smanjenje negativnih efekata

svog poslovanja, koliko je sredstava podrške na raspolaganju privredi da „ozeleni“ svoje poslovanje i koje bi mehanizme podrške trebalo kreirati. Rezultati su bili očekivani: preko polovine (51,6%) ispitanih turista ne zna šta je karbonski otisak, samo 2% ispitanih turista izračunalo, a skoro polovina ispitanih turista (49%) voljno je da kompenzuje svoj karbonski otisak. U Crnoj Gori još uvijek ne postoje konkretni niskokarbonski proizvodi i usluge, ali je preko 70% turista voljno da smanji svoj negativan uticaj. Samo 21% turističkih poslenika ulagalo je u obnovljive izvore energije, ali je 58% zainteresovano da dobije eko sertifikat, dok je 56% transportnih preduzeća spremno da investira u nove tehnologije. Međutim, nepostojanje stimulaturnog okruženja (zakonskih preduslova, programa i fondova) te tehničkih znanja i vještina, kao i nedovoljna obrazovanost i informisanost društva u cjelini o potrebi da se ekološki odgovorno svakodnevno živi i posluje, predstavljaju značajnu barijeru, čijem otklanjanju će projekat dati svoj značajan doprinos.

Da situacija u Crnoj Gori nije mnogo drugačija od situacije u mnogo razvijenijim i ekološki osviještenim zemljama, pokazuje i istraživanje sprovedeno u Berlinu, gdje je ustanovljeno da je 30% turista prilikom odabira svoje destinacije otvoreno za ekološki osviješten odmor, ali da se trenutno samo 2% putnika na kraju odluči za ovu mogućnost.

NA ŠTA NAS TO UPUĆUJE?

Na činjenicu da je neophodno raditi na svim frontovima – od prilagođavanja postojećih i uvođenja novih zakonskih rješenja, inovativnih rješenja u prostornom planiranju zasnovanih na principima održivog, niskokarbonskog razvoja, kreiranja mehanizama finansijske podrške koja će poslovnim subjektima olakšati i dodatno ih motivisati da svoje poslovanje „ozelene“, preko sveopšteg programa podizanja nivoa informisanosti i obrazovanosti cjelokupne populacije, jer ono što će ostati budućim naraštajima, odgovornost je sadašnjih generacija.

ŠTA SMO DO SADA POSTIGLI?

Principi niskokarbonskog razvoja uvršteni su u Nacionalnu strategiju održivog razvoja do 2030. godine, Nacionalnu strategiju za klimatske promjene do 2030. godine, Nacrt Zakona o turizmu, kao i u Predlog Prostornog plana posebne namjene za obalno područje. Priremljen je prvi Policentrični plan urbane mobilnosti za Boku Kotorsku i Cetinje, koji na strateški ali jednostavan način predlaže niz konkretnih mjera čijom realizacijom se može unaprijediti saobraćajna infrastruktura i olakšati razvoj pristupačnijeg, bezbjednog, čistog, ekološki prihvatljivog i poželjnog, savremenog sistema saobraćaja koji će olakšati kretanje stanovništva i turista sa jedne strane, a sa druge smanjiti nivo emisije gasova sa efektom staklene bašte, dugoročno gledano. Razvijena je metodologija za obračun nivoa emisija gasova sa efektom staklene bašte u sektoru turizma, koja je međunarodno verifikovana i dokazano usklađena sa standardima Međunarodne organizacije za standardizaciju i smjericama koje nalaže Okvirna konvencija Ujedinjenih nacija za klimatske promjene.

Pokrenuta je velika inicijativa „Smanji svoj štetan uticaj – smanji svoj karbonski otisak“ koja sa

jedne strane stvara temelje za buduće mehanizme finansiranja projekata i programa koji doprinose smanjenju nivoa emisija gasova sa efektom staklene bašte u turizmu, a sa druge strane u značajnoj mjeri podstiče razvoj svijesti, podiže nivo informisanosti građana, turista, turističke privrede, institucija sistema o potrebi, značaju i koristima od uvođenja principa odgovornog, „zelenog“ poslovanja.

Da bi svima približili pojam karbonskog otiska, razvijen je „online“ kalkulator karbonskog otiska turiste i hotela dostupan na www.izracunajco2.me, koji turistima i hotelima omogućava da izračunaju svoj karbonski otisak, odnosno negativan uticaj svog putovanja i odmora na životnu sredinu, a potom da, ukoliko žele, svoj štetan uticaj nadoknade donacijom za održive turističke projekte u Crnoj Gori. Kutije za donacije, kao i tablet uređaji na kojima je online kalkulator, postavljene su na recepcijama hotela koji su se odazvali inicijativi („Splendid“, „Porto Montenegro“, „Slovenska plaža“, „Palas“, „Castellastva“, „Residence“, „Tara“, „Budva“, „Amfora“, „Žabljak“, „Klinci Village resort“, „Apartmani Utjeha“, „Ostojić knoba Suza Evrope“), lokacijama dogovorenim sa lokalnim turističkim organizacijama Bar, Budva, Kotor, Risan, Cetinje, Herceg Novi, Plav, Rožaje, Žabljak, centrima za posjetioce Nacionalnih parkova „Skadarsko jezero“ i „Lovćen“, na aerodromima u Podgorici i Tivtu i u Regionalnom parku „Piva“ i Lipskoj pećini. Sredstva prikupljena od donacija putem kalkulatora ili kutija za donacije, preko posebno otvorenog računa u Privrednoj komori, biće usmjerena na realizaciju projekata, poput razvoja pomorskog saobraćaja na solarni pogon, razvoja biciklističkih staza i postavljanja solarnih klupa i pametnih stajališta.

Kako bi se podstakao razvoj i realizacija inicijativa i projekata koji doprinose obogaćivanju turističke ponude na jedan novi, održivi način, razvijen je program podrške lokalnim upravama, institucijama i nevladinim organizacijama u opštinama Tivat, Kotor, Herceg Novi i Cetinje. Osim toga, stvaranjem inovativnih partnerstava i pružanjem podrške projektima koji će obezbijediti smanjenje emisije štetnih gasova, postoji cilj da se Crna Gora razvije kao karbon neutralna destinacija koja turistima nudi poseban doživljaj ●

MARKICA „SMANJI SVOJ KARBONSKI OTISAK“

Na inicijativu Vlade Crne Gore i Programa Ujedinjenih nacija za životnu sredinu, Pošta Crne Gore je povodom 22. aprila – Dana planete Zemlje i u čast Pariškog sporazuma o klimatskim promjenama, u okviru izdanja „Smanji svoj karbonski otisak“ publikovala prigodnu poštansku marku i „Koverat prvog dana“. Prihod od prodaje markice ulagaće se u dalje podsticanje inicijativa kojima se smanjuju emisije CO₂ u turističkom sektoru u Crnoj Gori, kroz projekat „Razvoj niskokarbonskog turizma“.

KUPOVINOM OVE
RAZGLEDNICE ULAŽETE 0,80
EURU U **RAZVOJ ODRŽIVOG
TURIZMA** U CRNOJ GORI I
PRIDRUŽUJETE SE **GLOBALNOM
POKRETU** ZA BORBU PROTIV
KLIMATSKIH PROMJENA

KAKO MOGU DA SMANJIM SVOJ ŠTETAN UTICAJ?

Kada ljudi čuju izraz „karbonska neutralnost“, prvo što im padne na pamet je visoka tehnologija, atomska fizika, cigarete, skupi automobili, solarni paneli i slično. Međutim, stvarnost je mnogo jednostavnija. Postoji veliki broj jednostavnih načina da svi mi doprinesemo smanjenju karbonskog otiska bez dodatnih ulaganja, štaviše, dosta toga nam štedi novac! Svoj karbonski otisak smanjićete ako:

- ✚ koristite javni prevoz, bicikl ili pješačite kad god je to moguće
- ✚ vozite automobil na efikasan način: UGASI MOTOR! (u praznom hodu)
- ✚ koristite klima uređaje samo kada je to neophodno
- ✚ postavite energetske efikasne tuševе – smanjićete utrošak vode i energije
- ✚ izbjegavajte uključivanje polupraznih mašina za posuđe i veš
- ✚ ugasisite TV kad god ga ne gledate
- ✚ ugasisite kompjuter i druge aparate kada ih ne koristite
- ✚ nabavite energetske efikasne kućne aparate
- ✚ postavite energetske efikasne rasvjete
- ✚ kupujete domaću hranu i proizvode, kada god je to moguće
- ✚ reciklirate otpad.

PREDNOSTI ZA TURISTIČKU INDUSTRIJU

Turistička industrija – hoteli, turoperatori, agencije i prevozna industrija uveliko počinju da uočavaju neophodnost smanjenja nivoa emisija štetnih gasova. Mjerenjem svog karbonskog otiska i smanjenjem svog štetnog uticaja na životnu sredinu, kad god je to moguće, odnosno kompenzacijom neizbježnih emisija, turistička privreda može:

- ✚ značajno uvećati svoj profit
- ✚ povećati svoj udio na tržištu
- ✚ ostvariti i ojačati lojalnost klijenata
i privući nove, ekološki obrazovane goste
- ✚ razviti autentičan brend.

MILIVOJ DUKIĆ

Jedrenjem do zelenog stila života

Dok se naš najbolji jedriličar Milivoj Dukić iz jedriličarskog kluba „Jugole Grakalić“ iz Herceg Novog priprema za Olimpijadu u Riju, jedriličarstvo kao sport bez emisija štetnih gasova je ono što ga čini prirodnim ambasadorom dobre volje projekta „Razvoj niskokarbonskog turizma u Crnoj Gori“. Sa zahuktavanjem globalne debate o klimatskim promjenama, Milivojeva podrška projektu dolazi u pravom trenutku kao dodatni podsticaj u kampanji kojom promoviramo promjenu stavova i ponašanja ljudi prema životnoj sredini. Smanji svoj karbonski otisak!

SPORTOM DO ODRŽIVOG RAZVOJA

Vaterpolo klub „Jadran“ je prijatelj projekta „Razvoj niskokarbonskog turizma u Crnoj Gori“, a mladi vaterpolista Stefan Vidović, naš ambasador dobre volje. Sport je odavno prepoznat kao katalizator pozitivne akcije i promjene stavova i pruža široke mogućnosti za promovisanje ekološke svijesti i zaštite životne sredine, mogućnosti za izgradnju kapaciteta kao i društveni i ekonomski razvoj cijelog društva. Crna Gora je posvećena održivom razvoju i poštovanju životne sredine i kroz sport. Riječ je o dvosmjernom uticaju koji degradirana životna sredina može imati na sport, kao i pozitivnim efektima koje sport, naročito profesionalni, može imati na životnu sredinu, na pojedince i na zajednice.

TURISTIČKI PROMET U CRNOJ GORI

BROJ TURISTA I NOĆENJA

januar – jul 2016/2015.

Prema posljednjim zvaničnim podacima za period od **januara do jula 2016.** godine, u Crnoj Gori je zabilježen **rast broja turista za 3,78%** i rast broja ostvarenih **noćenja za 0,5%** u odnosu na isti period prethodne godine.

Posmatrano po vrstama objekata za smještaj, tokom prvih sedam mjeseci 2016. godine, u hotelima i ostalim objektima kolektivnog smještaja boravilo je **9,1% više turista**, koji su ostvarili **5,98% više noćenja**, u odnosu na isti period prethodne godine.

BROJ TURISTA	JANUAR - JUL 2015.	JANUAR - JUL 2016.	INDEX 16/15
DOMAĆI	77 708	73 520	94,61
STRANI	754 927	790 570	104,72
UKUPNO	832 635	864 090	103,78

BROJ NOĆENJA	JANUAR - JUL 2015.	JANUAR - JUL 2016.	INDEX 16/15
DOMAĆI	360 852	334 361	92,66
STRANI	4 840 268	4 893 018	101,09
UKUPNO	5 201 120	5 227 379	100,50

AERODROMI CRNE GORE

Od početka godine, na aerodromima Crne Gore zabilježeno je **povećanje prometa aviona za 9,73 %** kao i **povećanje broja putnika za 10,99 %** u odnosu na isti period prethodne godine.

BROJ LETOVA	JANUAR - JUL 2015.	JANUAR - JUL 2016.	INDEX 16/15
PODGORICA	3 118	3 410	109,36
TIVAT	2 968	3 268	110,11
UKUPNO	6 086	6 678	109,73

BROJ PUTNIKA	JANUAR - JUL 2015.	JANUAR - JUL 2016.	INDEX 16/15
PODGORICA	402 741	461 835	114,67
TIVAT	473 786	511 028	107,86
UKUPNO	876 527	972 863	110,99

MONTENEGRO AIRLINES

U julu tekuće godine, broj putnika „Montenegro Airlines“-a na letovima u redovnom saobraćaju veći je za **6 606**, odnosno **8,26%** u odnosu na isti period 2015. godine. Rezultat je ostvaren na **39 letova više** u odnosu na isti period prethodne godine. Prosječan faktor popunjenosti putničke kabine /load faktor/ iznosio je **83%**, za razliku od prethodne godine kada je iznosio **80%**.

REDOVAN AVIO- SAOBRAĆAJ	JUL 2015.	JUL 2016.	INDEX 16/15
BROJ LETOVA	885	924	104,40
PROMET PUTNIKA	79 972	86 578	108,26

CODE SHARE AVIO- SAOBRAĆAJ	JUL 2015.	JUL 2016.	INDEX 16/15
BROJ LETOVA	126	120	95,24
PROMET PUTNIKA	1 525	1 588	104,13

CHARTER AVIO- SAOBRAĆAJ	JUL 2015.	JUL 2016.	INDEX 16/15
BROJ LETOVA	56	66	117,86
PROMET PUTNIKA	3 951	4 607	116,60

U julu tekuće godine, broj putnika „Montenegro Airlines“-a na „code-share“ letovima **veći** je za **63**, odnosno **4,13%** u odnosu na isti period prethodne godine. Rezultat je ostvaren na **6 letova manje** u odnosu na isti period prethodne godine. Prosječan **faktor popunjenosti** putničke kabine /load faktor/ iznosio je **89%**, za razliku od prethodne godine kada je iznosio **87%**.

U julu tekuće godine, broj putnika „Montenegro Airlines“-a na „charter“ letovima **veći** je za **656** odnosno **16,60%** u odnosu na isti period 2015. godine. Rezultat je ostvaren na **10 letova više** u odnosu na isti period prethodne godine. Prosječan **faktor popunjenosti** putničke kabine /load faktor/ iznosio je **61%**.

DRUMSKI GRANIČNI PRELAZI

PROMET	JANUAR - JUL 2015.	JANUAR - JUL 2016.	INDEX 16/15
MOTORNIA VOZILA	1 965 227	2 219 839	112,96
PUTNICI	5 862 231	6 638 104	113,24

Od početka godine, na drumskim graničnim prelazima u Crnoj Gori zabilježeno je **povećanje broja motornih vozila za 12,96%**, kao i **povećanje broja putnika za 13,24%** u odnosu na isti period prethodne godine.

TUNEL SOZINA

PROMET	JANUAR - JUL 2015.	JANUAR - JUL 2016.	INDEX 16/15
BROJ VOZILA	1 271 864	1 519 173	119,44
PRIHOD €	4 415 515	5 129 954	116,18

Od početka godine, Monteput doo (tunel Sozina) bilježi **povećanje prometa vozila** kroz tunel Sozina za **19,44%**, kao i **povećanje prihoda za 16,18%** u odnosu na isti period prethodne godine.

NACIONALNI PARKOVI CRNE GORE

PROMET	JANUAR - JUL 2015.	JANUAR - JUL 2016.	INDEX 16/15
BR. PRODATH ULAZNIKA	146 514	150 425	102,67
PRIHOD €	442.640	445.094.50	100,55

Od početka godine, Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore bilježi **povećanje broja posjetilaca za 2,67%** u odnosu na isti period prethodne godine, kao i **povećanje ostvarenih prihoda za 0,5%** u odnosu na isti period prethodne godine.

ROAMING USLUGE

Mobilni operatori prisutni na crnogorskom tržištu (T-mobile, Telenor i Mtel) tokom prvih sedam mjeseci tekuće godine zabilježili su ukupno **2 638 422 korisnika roaming usluga**. Takođe, u periodu od januara do jula tekuće godine, sagledano stanje na cjelokupnom tržištu pokazuje da se povećao broj korisnika roaming usluga iz sljedećih zemalja: **Monako** (94,6%), **Turska** (57,7%), **Belgija** (53,3%), **Kina** (47,5%), **Sjedinjene Američke Države** (32,6%), **Lihtenštajn** (31,8%), **Grčka** (25,7%), **Holandija** (23,9%), **Bugarska** (12,6%), **Albanija** (11,9%), **Ujedinjeno Kraljevstvo** (11%), **Makedonija** (7,3%), **Bosna i Hercegovina** (6,9%), kao i **Francuska, Rumunija, Mađarska, Švedska**, što je jedan od pozitivnih pokazatelja trendova u turizmu.

